

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ I SPORTU

**STRATEGIA ROZWOJU EDUKACJI
NA LATA 2007-2013**

sierpień 2005 r.

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	4
2. Uwarunkowania prawne i powiązania z innymi dokumentami	5
3. Diagnoza sytuacji w obszarze edukacji.....	9
3.1. Poziom wykształcenia społeczeństwa.....	9
3.2 Dostęp do kultury na wsi i w mieście	10
3.3. Edukacja przedszkolna.....	12
3.4. System oświaty.....	12
3.4.1 Kształcenie zawodowe	13
3.4.2. Kształcenie i doskonalenie nauczycieli.....	13
3.4.3. Egzaminacje zewnętrzne	14
3.4.4. Badanie PISA	14
3.4.5 Szkolnictwo artystyczne.....	14
3. 5. Osoby o specjalnych potrzebach edukacyjnych.....	16
3.6. Szkolnictwo wyższe	17
3.7. Kształcenie ustawiczne	19
3.8. Nakłady na edukację	19
3.9. System zarządzania	21
3.9.1. Nadzór nad szkołami i placówkami	21
3.9.2. Zewnętrzny system oceniania	21
3.9.3. System Informacji Oświatowej	21
3.9.4. System zarządzania w szkolnictwie wyższym.....	22
3.9.5. System oceny jakości kształcenia	22
3.10. Analiza SWOT sektora edukacji	24
4. Cele i założenia strategii edukacji.....	26
4.1 Założenie wstępne	26
4.2 Cel główny	26
4.3 Tezy wyjściowe.....	27
4.4 Podstawowe wyzwania transformacji stojące przed polskim systemem edukacji:.....	27
4.5. Główne kierunki strategii edukacji	28
w szkolnictwie wyższym:.....	29
w kształceniu ustawicznym:.....	29
4.6 Realizacja strategii.	30
5. Działania służące realizacji zamierzeń strategicznych.....	31
5.1. Rozbudowa systemu wczesnego wspomaganie	31
5.2. Upowszechnianie edukacji przedszkolnej i obowiązek szkolny.....	31
5.3. Nowy model funkcjonowania szkoły	33
5.4. Zwiększenie roli edukacji kulturalnej	34
5.5. Sieć edukacyjna.....	35
5. 6. Rozwój systemu kształcenia na odległość obejmującego różne poziomy kształcenia – od szkoły podstawowej po szkolnictwo wyższe	36
5.7. Usuwanie barier utrudniających dostęp do edukacji osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	37
5.8. Zmiany programowe	38
5.9. Efektywny system egzaminów zewnętrznych.....	39
5.10. Kształcenie zawodowe	40
5.11. Zapewnienie dzieciom i młodzieży dostępu do doradztwa i poradnictwa wychowawczo-zawodowego.....	41
5.12. Współpraca instytucji edukacyjnych z pracodawcami.....	41
5.13. Systemy stypendialne	42

5.14. Kształcenie ustawiczne zintegrowane z tradycyjnym systemem edukacyjnym	43
5.15. Podnoszenie kompetencji kulturalnych społeczeństwa.....	44
5.16. Przygotowanie do mobilności w międzynarodowej przestrzeni edukacyjnej i na międzynarodowym rynku pracy	44
5.17. Kadra nauczycielska i akademicka	45
5.18. Efektywne zarządzanie w edukacji	47
5.19. Udział w badaniach międzynarodowych.....	49
5.20. Rozwój infrastruktury edukacyjnej	49
5.21. Nowe rozwiązania w zakresie finansowania edukacji	50

1. Wprowadzenie

Uzyskanie przez Polskę członkostwa Unii Europejskiej zbiegło się w czasie z dyskusją nad efektami wdrażania Strategii Lizbońskiej po pięciu latach, czyli w połowie zaplanowanego okresu jej realizacji. Polska, tak jak pozostałe państwa członkowskie, musiała rozważyć skuteczność dotychczas podejmowanych działań, które miały przyczynić się do wzrostu gospodarczego, podniesienia konkurencyjności i zwiększenia zatrudnienia.

Rola edukacji – powszechnie dostępnej i możliwie najwyższej jakości – w dążeniu do osiągnięcia celów Strategii Lizbońskiej jest bezdyskusyjna. Dlatego też w projekcie Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013 przewidziano uruchomienie Programu Operacyjnego „Wykształcenie i Kompetencje”, którego głównym celem będzie podniesienie poziomu wykształcenia polskiego społeczeństwa.

Ocena dotychczasowych działań, w tym realizowanych w ramach finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego, Sektorowego Programu Operacyjnego „Rozwój Zasobów Ludzkich” oraz Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, a także konieczność przygotowania do podjęcia nowych zadań przesądziły o potrzebie opracowania nowego dokumentu strategicznego w dziedzinie edukacji.

Kierunki rozwoju edukacji w ciągu najbliższych 10 lat wynikają z mocnych stron polskiego systemu kształcenia i szkolenia: powszechnego wykształcenia średniego (maturalnego) młodzieży oraz ogromnego wzrostu liczby studentów szkół wyższych. Najważniejszymi wyzwaniami jest natomiast: upowszechnienie edukacji przedszkolnej i zwiększenie udziału dorosłych w kształceniu ustawicznym. Podstawowym ograniczeniem planów rozwojowych jest dostępność środków finansowych. Obok spodziewanego dofinansowania z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, najlepszą i najskuteczniejszą drogą do podniesienia jakości edukacji i ułatwienia dostępu jest bardziej efektywne wykorzystywanie zasobów tak finansowych, jak i ludzkich. Dobre zarządzanie musi opierać się na zaangażowaniu szerokiego grona partnerów. Kluczową rolę odgrywają tu jednostki samorządu terytorialnego na wszystkich szczeblach, uczelnie, instytucje rynku pracy, służby socjalne, pracodawcy, związki zawodowe i organizacje pozarządowe.

Jednak najważniejszy jest uczeń, student, uczestnik kształcenia ustawicznego i dbający o jego rozwój nauczyciel, a strategia i wynikające z niej działania mają służyć stworzeniu jak najlepszych warunków do tego właśnie rozwoju i tylko w ten sposób będzie można sprostać wyzwaniom, przed którym stoi nasz kraj.

2. Uwarunkowania prawne i powiązania z innymi dokumentami

Strategiczne zamierzenia w dziedzinie edukacji w Polsce wpisują się w ramy Strategii Lizbońskiej, zgodnie z którą wszystkie państwa członkowskie powinny dołożyć starań, aby gospodarka europejska stała się do 2010 r. „najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarką w świecie, opartą na wiedzy, zdolną do trwałego wzrostu, tworzącą coraz większą liczbę lepszych miejsc pracy i zapewniającą większą spójność społeczną.”

Drogę do osiągnięcia głównego celu Strategii Lizbońskiej poprzez działania w dziedzinie edukacji przedstawia program prac „Edukacja i Szkolenia 2010”, przyjęty przez Ministrów Edukacji UE oraz Komisję Europejską w 2002 r. Sformułowano w nim trzy grupy celów strategicznych:

- poprawa jakości i efektywności systemów edukacji w UE wobec nowych zadań społeczeństwa opartego na wiedzy oraz zmieniających się metod i treści nauczania i uczenia się,
- ułatwienie powszechnego dostępu do systemów edukacji, zgodnie z nadrzędną zasadą kształcenia ustawicznego, działanie na rzecz zwiększenia szans zdobycia i utrzymania zatrudnienia oraz rozwoju zawodowego, jak również aktywności obywatelskiej, równości szans i spójności społecznej,
- otwarcie systemów edukacji na środowisko i świat w związku z koniecznością lepszego dostosowania edukacji do potrzeb pracy zawodowej i wymagań społeczeństwa oraz sprostania wyzwaniom wynikającym z globalizacji.

W zakresie szkolnictwa wyższego, ramy współpracy określa tzw. **Deklaracja Bolońska**¹, dokument przyjęty przez ministrów edukacji państw UE i państw kandydujących w 1999 r. Zakłada on stworzenie tzw. „Europy Wiedzy” poprzez wzmocnienie jej wymiaru intelektualnego, kulturalnego, społecznego, naukowego i technologicznego, a w szczególności poprzez stworzenie europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego.

Deklaracja Kopenhaska², przyjęta przez ministrów ds. kształcenia zawodowego i szkoleń państw UE oraz Komisję Europejską w Kopenhadze w 2002 r., dotyczy wzmocnienia współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń poprzez stworzenie

---

¹ Wspólna Deklaracja Europejskich Ministrów Edukacji: Deklaracja Bolońska z 19 czerwca 1999.

² Deklaracja Kopenhaska – Deklaracja Europejskich Ministrów ds. Kształcenia Zawodowego i Szkoleń oraz Komisji Europejskiej w sprawie zwiększonej współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń, Kopenhaga 29-30.11.2002.

„Europy Wiedzy” oraz zapewnienie powszechności dostępu do rynku pracy. Oznacza to konieczność stałego dopasowywania się ww. systemów do postępu i zmieniających się potrzeb społeczeństwa.

Wymienione powyżej dokumenty zostały uwzględnione w pracach nad następującymi krajowymi programami strategicznymi:

- Narodowy Plan Rozwoju 2004-2006,
- Strategia Rozwoju Kształcenia Ustawicznego do 2010 r. (MENiS 2003),
- Strategia Państwa dla Młodzieży 2003-2012 (MENiS 2003 r.),
- „ePolska. Plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006” (2001r.)
- Narodowy Plan Działań Na Rzecz Dzieci 2004-2012 – „Polska Dla Dzieci” (2004 r.)

Działania na rzecz rozwoju edukacji i szkoleń przyczyniają się do realizacji idei integracji społecznej. **Europejska Agenda Społeczna (EAS) z 2000 r.** podkreśla znaczenie inwestycji w zasoby ludzkie dla zwiększenia liczby i poprawy jakości miejsc pracy oraz w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu. EAS wskazuje na znaczenie edukacji i szkoleń, w tym m.in. kształcenia ustawicznego, a także na potrzebę likwidacji barier utrudniających mobilność pracowników, studentów i uczniów. **Europejska Strategia Zatrudnienia** uznaje działania w dziedzinie kształcenia i szkoleń za kluczowe dla zwiększenia zdolności znalezienia zatrudnienia, ponadto podkreśla ich znaczenie dla rozwoju przedsiębiorczości i poprawy zdolności dostosowawczych pracowników. **Europejska Strategia Integracji Społecznej** wskazuje na rolę edukacji i szkoleń w ułatwianiu dostępu do zatrudnienia i zapobieganiu wykluczeniu społecznemu. Również **Europejska Strategia Ochrony Socjalnej** dostrzega rolę kształcenia ustawicznego jako ułatwiającego aktywność zawodową osobom starszym, co z kolei ma wpływ na utrzymanie stabilności finansowej systemów emerytalnych.

Problematyka powyższa została ujęta w następujących dokumentach krajowych:

Narodowa Strategia Wzrostu Zatrudnienia i Rozwoju Zasobów Ludzkich w latach 2000-2006,

Narodowa Strategia Integracji Społecznej,

Krajowy Plan Działania na rzecz Integracji Społecznej

Krajowy Plan Działania na rzecz Zatrudnienia 2005.

Nowy etap wdrażania Strategii Lizbońskiej został zapoczątkowany w trakcie wiosennego Szczytu Rady Europejskiej (2005)³. Określono trzy istotne wymiary Strategii Lizbońskiej: ekonomiczny, społeczny i środowiskowy. Jako priorytetowe uznano działania na rzecz wzrostu gospodarczego, konkurencyjności i innowacyjności oraz na rzecz poprawy zatrudnienia, przy przestrzeganiu zasady zrównoważonego rozwoju.

Realizacji sformułowanej na nowo Strategii Lizbońskiej mają służyć „**Zintegrowane Wytyczne na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia 2005-2008**”⁴. W dokumencie tym zaleca się inwestowanie w działania służące poprawie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych społeczeństwa oraz rozwojowi systemu uczenia się przez całe życie. Wytyczne odnoszą się również do edukacji i szkoleń, postulując działania na rzecz poprawy kultury przedsiębiorczości, doradztwa i szkolenia niepełnosprawnych, współpracy uczelni z podmiotami gospodarczymi, zachęcania młodych do podejmowania studiów na kierunkach ścisłych, przyrodniczych i technicznych, upowszechniania uczenia się przez całe życie, mobilności oraz korzystania z technik informacyjno-komunikacyjnych (TIK).

Rolę edukacji i szkoleń jako istotnego narzędzia polityki spójności wyeksponowano również w „**Strategicznych Wytycznych Wspólnoty dotyczących polityki spójności na lata 2007-2013**”⁵. W dokumencie wskazuje się na konieczność wspierania reform systemów edukacji i szkoleń jako priorytetowych dla konwergencji oraz konkurencyjności i zatrudnienia w regionach.

Strategiczne cele państwa w zakresie budowy społeczeństwa informacyjnego w perspektywie roku 2020, które pozostają w zgodzie z nową europejską strategią, zawarte zostały w dokumencie Ministra Nauki i Informatyzacji z września 2004r: „Proponowane kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce do 2020 roku”. Wskazane priorytety dotyczą m.in. inicjatyw na rzecz e-kształcenia.

---

³ Komunikat na Wiosenną Radę Europejską *Partnerstwo na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia* Nowy start Strategii Lizbońskiej COM (2005) 24, Bruksela 02.02.2005

⁴ Konkluzje Prezydencji 16-17 czerwca 2005

⁵ Polityka spójności na rzecz wzrostu i zatrudnienia. Strategiczne Wytyczne Wspólnotowe 2007-2013, maj 2005

Strategia edukacji uwzględnia postanowienia KE z 2003 r. ujęte w komunikacie „**Równe szanse dla osób niepełnosprawnych - Europejski Plan Działania**”. EPD obejmuje działania do 2010 r. mające na celu poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych w społeczeństwie i w gospodarce. Ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy znajdują się w tzw. Dyrektywach Antydyskryminacyjnych⁶, w Karcie Praw Podstawowych z 2000 r. oraz Wspólnotowym Programie Działań na rzecz zwalczania dyskryminacji 2001-2006⁷. Za kluczowe uznano usuwanie technicznych i prawnych przeszkód udziału niepełnosprawnych w społeczeństwie i gospodarce opartych na wiedzy, zapewnienie możliwości korzystania z potencjału społeczeństwa informacyjnego.

Działania na rzecz otwartości systemu edukacji i szkoleń poprzez zwiększoną mobilność oraz upowszechnianie uczenia się przez całe życie są wspierane poprzez programy wspólnotowe: *Sokrates* (w dziedzinie edukacji), *Leonardo da Vinci* (w dziedzinie szkolenia zawodowego), *Młodzież—Youth* (nieformalna edukacja oraz międzynarodowa mobilność młodzieży), czy Grundtvig (mobilność dorosłych). W latach 2007-13 będzie realizowany **Zintegrowany Program Działań na rzecz uczenia się przez całe życie**.

---

⁶ - Dyrektywa 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe i etniczne,

- Dyrektywa 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy.

⁷ Polska przystąpiła do Programu 1 stycznia 2003 r.

3. Diagnoza sytuacji w obszarze edukacji⁸

3.1. Poziom wykształcenia społeczeństwa

Z prognozy demograficznej GUS wynika, że liczba dzieci i młodzieży w wieku 7-24 lata zmniejszy się z obecnych 10 mln do 8 mln w roku 2010 oraz prawie 6 mln w roku 2030.

Liczba ludności w wieku produkcyjnym będzie rosła do roku 2010, a następnie zmniejszać się w perspektywie do 2020 r. W roku 2020 ludzi w wieku poprodukcyjnym będzie o 45% więcej w stosunku do roku 2000.

Pozytywnym zjawiskiem obserwowanym w ostatnich latach jest stały wzrost poziomu wykształcenia Polaków, związany z rosnącymi aspiracjami edukacyjnymi. Od 1988 roku wzrosła liczba osób z wykształceniem wyższym (o 52%) (ale nadal pozostaje niższa niż w krajach rozwiniętych) oraz średnim (o 23%), zmalała natomiast liczba osób z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym (o 34%).

Ludność według poziomu wykształcenia w 2002 r. (w odsetkach)									
Wyszczególnienie	Ogółem	Wykształcenie							Nieustalony poziom wykształcenia
		wyższe	politeczne	Średnie		zasadnicze (zawodowe)	podstawowe	niepełne podstawowe	
				zawodowe	ogólnokształcące				
Ogółem	100,0	9,9	3,2	19,7	8,6	23,2	29,8	3,6	2,0
Mężczyźni	100,0	9,3	1,6	20,6	5,4	30,1	28,0	3,0	2,0
Kobiety	100,0	10,4	4,6	18,7	11,7	16,9	31,4	4,3	2,0

(Źródło: NSPLiM 2002)

W porównaniu do ludności miast, poziom wykształcenia ludności wiejskiej nadal pozostaje dużo niższy. W miastach odsetek osób z wykształceniem ponadpodstawowym wynosił w 2002 roku 71%, a na wsi 54%, w tym osoby z wykształceniem wyższym stanowiły 13 % ludności w miastach i 4% na wsi (źródło: NSPLiM 2002).

Polacy – znacznie bardziej niż na początku lat 90. doceniają znaczenie wykształcenia (1993r. – 76%, 2002r. – 91%), traktują je jako jedną z podstawowych dróg do zaspokojenia aspiracji, osiągnięcia wyższego statusu materialnego i społecznego. Zdecydowany wzrost motywacji do kontynuowania nauki obserwuje się wśród młodszych roczników, zwłaszcza w wieku 25 -34 lata (18,6% osób w tej grupie posiada wykształcenie wyższe). Jednocześnie dziedzictwem

⁸ Ze względu na ograniczoną dostępność danych oraz specyfikę statystyki międzynarodowej, dane w diagnozie pochodzą z różnych lat.

poprzedniego sytemu jest bardzo wysoki odsetek osób o niskim poziomie wykształcenia wśród ludności powyżej 55 roku życia. (źródło: NSPLiM 2002).

Wiek	Poziom wykształcenia							
	wyższe	policealne	średnie		zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego	nieustalony
			ogólnokształcące	zawodowe				
15-19	0	0	255575	147789	279947	2415717	117880	65429
20-24	193005	127269	764884	952985	740240	299272	14410	66273
25-29	597528	142582	248542	715614	848695	258912	12771	70551
30-34	398018	101895	176638	608813	862380	239990	10789	62288
35-39	334280	100541	157672	641108	888905	250210	10772	60978
40-44	344526	152470	187001	774246	1026774	342263	13662	68214
45-49	353794	134432	216548	774429	994670	551091	16430	66880
50-54	313747	103716	216073	628255	792046	648582	17468	53528
55-59	205175	63053	137929	326631	389964	595499	18888	31344
60-64	162130	40415	118238	261273	263291	721766	36808	26913

Prawie połowa dzieci ojców mających tylko wykształcenie podstawowe nie podejmuje dalszych wysiłków edukacyjnych – wyższe wykształcenie uzyskuje jedynie kilka procent (przy czym ponad połowa dzieci z rodzin lepiej wykształconych kształci się w szkołach wyższych) (źródło: Szkolnictwo wyższe w Polsce, 2004, Bank Światowy).

Wyższe wykształcenie przekłada się na wyższy wskaźnik zatrudnienia. W 2003 roku stopa bezrobocia wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym wynosiła 24,0%, z wykształceniem średnim zawodowym – 17,4%, średnim ogólnokształcącym – 22,6%, gdy tymczasem wśród osób z wykształceniem wyższym – zaledwie 7,6%. (Źródło: Rocznik statystyczny RP 2004)

W roku 2003 stopa bezrobocia w grupie wiekowej 20-24 lata wynosiła 43,1% przy stopie bezrobocia ogółem 19,6% (źródło: BAEL, IV kwartał). Jednocześnie jednak większość młodych ludzi znajduje pracę w okresie krótszym niż jeden rok od chwili wejścia na rynek pracy.

3.2 Dostęp do kultury na wsi i w mieście

Zasadniczym elementem przygotowania do życia w społeczeństwie jest kultura. Kompetencje kulturalne w dużej mierze znacząco wpływają na zdolności gospodarowania, zdobywania wiedzy, współpracy, tworzenia innowacyjnych rozwiązań. Jak wskazują liczne badania socjologiczne, poziom wykształcenia wyznacza w zasadniczy sposób poziom uczestnictwa w

kulturze - im wyższy poziom wykształcenia, tym wyższe kompetencje w zakresie rozumienia wytworów kultury i ich oceny oraz tworzenia kultury.

Niepokojącym zjawiskiem jest więc spadek czytelnictwa, niskie uczestnictwo w kulturze, niski poziom wiedzy o kulturze własnej i innych krajów, proces redukowania pola aktywności kulturalnej do korzystania jedynie z oferty środków masowego przekazu, a przy tym preferowania mniej ambitnej oferty programowej telewizji i radia oraz eliminowania audycji o treściach bardziej wszechstronnie rozwijających osobowość. Stan infrastruktury kulturalnej pogarsza się, zmniejsza się także liczba placówek kulturalnych. Przykładem redukcji tkanki kulturalnej jest sytuacja polskich bibliotek. W 2002 r. na terenie Polski było czynnych 10 800 bibliotek i punktów bibliotecznych. W stosunku do 1995 r. ich liczba zmniejszyła się ogółem o 22,4%. Mimo stosunkowo niewielkich zmian instytucjonalnych w sektorze teatrów i instytucji muzycznych, zmniejszyła się liczba organizowanych przedstawień i koncertów, co pociągnęło za sobą także zmniejszenie się liczby słuchaczy i widzów (w 2002 r. odpowiednio 46,7 tysięcy i 9,85 mln spadek w stosunku do 1995 r. odpowiednio o 2,5 % i 3,4 %).

Alarmujące jest także ciągłe powiększanie się nierówności w dostępie do kultury między miastem a obszarami wiejskimi. Tempo pogarszania się stanu dostępu do kultury jest znacznie szybsze na obszarach wiejskich. Przyczyną mniejszego niż w mieście uczestnictwa w kulturze na wsi są niewystarczające środki na prowadzenie działalności i niedorozwój lokalnej infrastruktury kulturalnej. Regres w tym zakresie obserwuje się od początku transformacji ustrojowej:

- zmieniała się liczba bibliotek gminnych (6464 w roku 1980 i wzrosła do 6551 w roku 1996, a następnie zmalała do 5892 w roku 2001), ale za to dramatycznemu, bo prawie dziesięciokrotnemu obniżeniu uległa liczba punktów bibliotecznych (z 22973 w roku 1980 do 2428 w roku 1996, 2050 w roku 1999, i 1494 w roku 2001), co oznacza, że na obszarach wiejskich Polski znacząco wydłużyła się droga czytelnika do książki.

- zmniejszyła się liczba wiejskich księgarń i punktów sprzedaży książek;

- zmalała liczba wiejskich domów kultury, klubów i świetlic, a zdecydowana większość pozostałych, ze względu na poważne ograniczenia finansowe, musiała ograniczyć zakres działalności, a w bardzo wielu przypadkach taką działalność skomercjalizować kosztem systematycznych działań edukacyjnych (koła zainteresowań, amatorska twórczość artystyczna, itp.) Na podstawie danych GUS-u można szacować, że w roku 2001 na wsi

funkcjonowało około 2200 placówek kulturalnych (bez bibliotek), w tym: domów kultury – 294 (13%); ośrodków kultury 837 (38%); klubów – 112 (5%) i świetlic – 957 (44%).

- z mapy kulturalnej wsi praktycznie zniknęły wiejskie kina. W roku 2001 funkcjonowało na wsi zaledwie 35 kin. Bez wątplenia sytuacja kina wiejskiego stanowi jeden z bardziej drastycznych przykładów zróżnicowania dostępu do oferty kulturalnej między mieszkańcami wsi i miast⁹.

Warto również zaznaczyć spadek znaczenia edukacji kulturalnej w programach nauczania oraz dysproporcje także w tym zakresie pomiędzy miastem a wsią.

3.3. Edukacja przedszkolna

Wychowanie przedszkolne daje podstawy do nabywania umiejętności na wyższych szczeblach edukacji. Od roku szkolnego 2004/2005 wprowadzone zostało obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne dla 6-latków.

Niekorzystnym zjawiskiem w Polsce jest niski poziom uczestnictwa w edukacji przedszkolnej dzieci w wieku 3-5 lat (ok. 30 %), podczas gdy w krajach Europy Zachodniej wskaźnik ten waha się między 70% a 100%. Ponadto występują ogromne dysproporcje w upowszechnieniu wychowania przedszkolnego między miastem a wsią. 52,3% dzieci w wieku 3-5 lat mieszkających w mieście uczęszczało do przedszkola, natomiast dzieci mieszkających na wsi - tylko 16,7 %. (źródło: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2003/2004, GUS*)

3.4. System oświaty

Stopniowo coraz mniej osób decyduje się na kształcenie w zasadniczych szkołach zawodowych (w 2003 roku nastąpił spadek o ok. 75% w porównaniu do roku 1990), wzrasta natomiast liczba uczniów techników (o 34%) i liceów ogólnokształcących (o 69%) oraz szkół policealnych (o 145%). Powyższe tendencje wskazują na coraz wyższe aspiracje edukacyjne Polaków – coraz więcej osób wybiera szkoły umożliwiające zdobycie matury i, co za tym idzie, możliwość kształcenia na poziomie wyższym. (Źródło: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2003/2004, GUS*)

---

⁹ Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników GUS 1990-2001.

Współczynniki skolaryzacji brutto w roku szkolnym 2003/2004 (w odsetkach)				
Szkoły	Wiek	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Zasadnicze zawodowe	16-18	11,5	15,3	7,5
Licea ogólnokształcące	16-18	49,7	41,3	58,5
Technika i licea profilowane	16-18	56,1	63,0	48,9
Policealne	19-21	13,1	10,6	15,6

Źródło: Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2003/2004, GUS

Stosunkowo niewielka liczba młodzieży (poniżej średniej UE) porzuca naukę przed ukończeniem pełnego cyklu kształcenia. Bardzo ważne jest monitorowanie tego zjawiska, zwłaszcza w odniesieniu do uczniów liceów ogólnokształcących i ich wyników na (nowej) maturze.

3.4.1 Kształcenie zawodowe

Kształcenie zawodowe w systemie szkolnym prowadzone jest zgodnie z klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego. W celu lepszego dostosowania kształcenia do potrzeb rynku pracy i zwiększenie perspektyw zatrudnienia absolwentów, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu wprowadza programy modułowe (opracowano już 53 programy), a także zawiera porozumienia z organizacjami pracodawców, samorządami gospodarczymi w zakresie realizacji praktycznej nauki zawodu.

3.4.2. Kształcenie i doskonalenie nauczycieli

Ważnym elementem systemu kształcenia jest odpowiednie przygotowanie nauczycieli. Poziom wykształcenia nauczycieli poprawił się w ciągu ostatnich dziesięciu lat - w 1994 r. tylko 63,6 % nauczycieli legitymowało się wykształceniem wyższym.

Poziom wykształcenia nauczycieli w 2002 r. przedstawiał się następująco:

Nauczyciele według wykształcenia w roku 2002								
Wyższe	%	Kolegium	%	SN	%	Średnie	%	Ogółem
662492	90,4	4750	0,6	40832	5,6	24740	3,4	732814

Źródło: Nauczyciele w roku szkolnym 2002/2003, CODN

Przepisy prawne obowiązujące od 1 października 2004 r. wprowadziły zmiany standardów kształcenia nauczycieli, przedmiotów kształcenia nauczycielskiego, wymiaru praktyk oraz treści programowych i wymaganych umiejętności (znajomość języka obcego w stopniu zaawansowanym oraz wykorzystywanie technologii informacyjnej). Istotną zmianą jest także obowiązek przygotowywania nauczycieli do nauczania dwóch przedmiotów na wyższych studiach zawodowych.

3.4.3. Egzamin zewnętrznego

Pierwszym egzaminem w karierze szkolnej ucznia jest sprawdzian przeprowadzany w szóstej klasie szkoły podstawowej (wprowadzono w 2002 r.).

Wyniki sprawdzianu w 2004 r. według lokalizacji szkół i umiejętności (w pkt.)						
Wyszczególnienie	<i>RAZEM</i> (na 40 do uzyskania)	Czytanie (na 10)	Pisanie (na 12)	Rozumo- wanie (na 8)	Korzystanie z informacji (na 2)	Wykorzystywa- nie wiedzy... (na 8)
Średni wynik uczniów w gminach*	24,51	8,04	7,91	3,43	1,42	3,70
Średni wynik uczniów w miastach	26,74	8,36	8,65	3,95	1,55	4,22

* dotyczy gmin: miejskich, wiejskich i miejsko-wiejskich

Źródło: CKE

Na **egzaminie gimnazjalnym** w 2004 r. (pierwszy odbył się w 2002 r.) uczniowie uzyskali średnio 27,01 punktów (na 50 pkt.) w części humanistycznej oraz 24,49 w części matematyczno-przyrodniczej (również na 50 pkt.). Wyższe wyniki uzyskali uczniowie uczęszczający do szkół w miastach.

W czerwcu 2004 r. po raz pierwszy absolwenci dwuletnich ponadgimnazjalnych zasadniczych szkół zawodowych zdawali zewnętrzne **egzamin potwierdzające kwalifikacje zawodowe**. Na 20 066 kandydatów, egzamin zdało 12 609 osób (63%) (źródło: CKE).

3.4.4. Badanie PISA

Badanie OECD - PISA 2003 (*Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów*) sprawdza kompetencje piętnastolatków w trzech obszarach: rozumienia tekstu, myślenia matematycznego i myślenia naukowego. W zadaniach sprawdzających **rozumienie tekstu** polscy uczniowie wypadli lepiej (497 pkt), niż w 2000 r. (479 pkt) – nieco powyżej średniej OECD (494 pkt). W **myśleniu matematycznym** uzyskali 490 pkt – nieco poniżej średniej OECD (500 pkt). Nie radzili sobie dobrze z zadaniami, które wymagały od nich samodzielnego, analitycznego lub twórczego myślenia. W rozumowaniu w **naukach przyrodniczych** osiągnęli 498 pkt (średnia OECD – 500 pkt). Najslabiej wypadli w **myśleniu naukowym** (średnia OECD – 500 pkt) - uzyskali 487 pkt.

3.4.5 Szkolnictwo artystyczne

Obok systemu edukacyjnego, nad którym nadzór sprawuje minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, funkcjonuje system szkół i uczelni artystycznych, nad którym nadzór sprawuje Minister Kultury. System szkolnictwa artystycznego w Polsce jest silnie

zcentralizowany. Niemal wszystkie szkoły podlegają Ministrowi Kultury i są finansowane z budżetu państwa (budżet Ministra Kultury).

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania określa, w drodze rozporządzenia, typy szkół artystycznych publicznych i niepublicznych, uwzględniając szkoły realizujące kształcenie ogólne i kształcenie artystyczne, a także szkoły realizujące wyłącznie kształcenie artystyczne.

System oświaty w obszarze szkolnictwa artystycznego obejmuje:

I. szkoły artystyczne publiczne i niepubliczne, realizujące kształcenie ogólne i kształcenie artystyczne:

1) szkoły muzyczne obejmujące:

a) ogólnokształcące szkoły muzyczne I stopnia - szkoły o sześcioletnim cyklu kształcenia, dające podstawy wykształcenia muzycznego oraz wykształcenie ogólne w zakresie szkoły podstawowej,

b) ogólnokształcące szkoły muzyczne II stopnia - szkoły o sześcioletnim cyklu kształcenia, dające wykształcenie w zawodzie muzyk oraz wykształcenie ogólne w zakresie gimnazjum i liceum ogólnokształcącego, umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego;

2) szkoły plastyczne obejmujące:

a) ogólnokształcące szkoły sztuk pięknych - szkoły o sześcioletnim cyklu kształcenia, dające wykształcenie w zawodzie plastyk oraz wykształcenie ogólne w zakresie gimnazjum i liceum ogólnokształcącego, umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,

b) licea plastyczne - szkoły o czteroletnim cyklu kształcenia, dające wykształcenie w zawodzie plastyk oraz wykształcenie ogólne w zakresie liceum ogólnokształcącego, umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego;

3) szkoły baletowe obejmujące ogólnokształcące szkoły baletowe - szkoły o dziewięcioletnim cyklu kształcenia, dające wykształcenie w zawodzie tancerz oraz wykształcenie ogólne w zakresie klas IV-VI szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum ogólnokształcącego, umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego.

II. szkoły artystyczne publiczne i niepubliczne, realizujące wyłącznie kształcenie artystyczne:

1) szkoły muzyczne obejmujące:

a) szkoły muzyczne I stopnia - szkoły o sześcioletnim lub czteroletnim cyklu kształcenia w zależności od wieku ucznia, dające podstawy wykształcenia muzycznego,

b) szkoły muzyczne II stopnia - szkoły o sześcioletnim lub czteroletnim cyklu kształcenia w zależności od specjalności kształcenia, dające wykształcenie w zawodzie muzyk;

2) szkoły baletowe obejmujące szkoły sztuki tańca - szkoły o dziewięcioletnim lub sześcioletnim cyklu kształcenia w zależności od wieku ucznia, dające wykształcenie w zawodzie tancerz;

3) szkoły sztuki cyrkowej - szkoły o czteroletnim cyklu kształcenia, dające wykształcenie w zawodzie aktor cyrkowy;

4) szkoły policealne, dające możliwość uzyskania lub uzupełnienia wykształcenia w zawodach artystycznych, określonych w odrębnych przepisach.

III. szkoły pomaturalne bibliotekarskie i animatorów kultury, które są szkołami dającymi wykształcenie w zawodzie bibliotekarz lub animator kultury.

IV. placówki pracy pozaszkolnej, w tym ogniska artystyczne oraz placówki kształcenia ustawicznego.

Minister Kultury sprawuje nadzór pedagogiczny nad wszystkimi publicznymi i niepublicznymi szkołami artystycznymi w Polsce. Są to 72 szkoły prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego, w których pracuje 2.080 nauczycieli i kształci się 15.050 uczniów oraz 302 niepubliczne szkoły artystyczne, w tym 101 posiadających uprawnienia szkół publicznych. W szkolnictwie niepublicznym pracuje 1910 nauczycieli i kształci się 11.200 uczniów.

Ponadto Minister Kultury nadzoruje i prowadzi 253 szkoły, w których zatrudnionych jest 8150 nauczycieli i kształci się 57.000 uczniów.

Podsumowując, całe szkolnictwo artystyczne I i II stopnia to: 728 szkół, w których kształci się 83.250 uczniów i pracuje 12.140 nauczycieli.¹⁰

3. 5. Osoby o specjalnych potrzebach edukacyjnych

Szczególnej uwagi wymaga problem dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wśród osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej w 2002 r. najliczniejszą grupę stanowiły osoby o wykształceniu podstawowym (46,3%). Drugą grupę, co do wielkości udziału, tworzyły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym

---

¹⁰ na podstawie danych z Centrum Edukacji Artystycznej, luty 2005 r.

(26,8%), odsetek osób z wykształceniem wyższym był natomiast bardzo niski (4%) (Źródło: *Rocznik statystyczny RP 2004, GUS*)

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w roku szkolnym 2003/2004					
Wyszczególnienie	Szkoły podstawowe	Gimnazja	Zasadnicze szkoły zawodowe	Licea ogólnokształcące	Technika i licea profilowane
W szkołach specjalnych (w tys.)	37,7	38,8	19,2	1,0	2,1
W szkołach ogólnodostępnych (w tys.)	47,7	29,0	1,9	5,2	3,8
w tym jako % ogółu uczniów	1,6	1,6	1,0	0,7	0,5

Źródło: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2003/2004, GUS*

Dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi tworzone są również specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze (406 placówek z 26,4 tys. wychowanków w roku 2003), specjalne ośrodki wychowawcze (48 placówek z 2,7 tys. wychowanków) oraz ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze (92 placówki z 4,0 tys. wychowanków).

Niewielu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczy się w szkołach ogólnodostępnych.

3.6. Szkolnictwo wyższe

Ustawa o szkolnictwie wyższym z 1990 roku rozszerzyła znacząco autonomię uczelni i stworzyła prawne przesłanki do tworzenia uczelni niepaństwowych, a ustawa o wyższych szkołach zawodowych umożliwiła tworzenie tych uczelni i kształcenie na poziomie licencjackim i inżynierskim. Ustawy te wraz z polityką finansową uczelni, tworzeniem zamiejscowych placówek kształcenia oraz możliwością pobierania odpłatności za studia zaoczne, wieczorowe i eksternistyczne w uczelniach publicznych znacząco powiększyły ofertę edukacyjną szkół wyższych. Oferta ta spotkała się z niespotykanym wzrostem aspiracji edukacyjnych młodzieży. W tym czasie liczba studentów wzrosła z 394 tys. w roku 1990 do 1.838 tys. w roku 2003/2004. W roku akademickim 1990/1991 współczynnik skolaryzacji brutto (19-24 lata) wynosił 13,1%, w roku akademickim 2003/2004 - 47%, a w roku akademickim 2004/2005 już 48,5%. Jest to jeden z najwyższych wskaźników kształcenia na poziomie wyższym w Europie.

Liczba studentów w roku akademickim 2003/2004 i 2004/2005

	2003/2004		2004/2005	
Liczba studentów ogółem	1 838 373	100,0%	1 904 014	100,0%
- studia dzienne	866 621	47,1%	911 166	47,9%
- studia zaoczne i wieczorowe	971 752	52,9%	992 848	52,1%
- uczelnie państwowe +KUL +PAT	1 315 914	71,6%	1 345 723	70,7%
- uczelnie niepaństwowe	522 459	28,4%	558 291	29,3%
W uczelniach państwowych +KUL +PAT	1 315 914	100,0%	1 345 723	100,0%
- studia dzienne	753 668	57,3%	786 635	58,5%
- studia zaoczne i wieczorowe	562 246	42,7%	559 088	41,5%
W uczelniach niepaństwowych	522 459	100,0%	558 291	100,0%
- studia dzienne	112 953	21,6%	121 000	21,7%
- studia zaoczne i wieczorowe	409 506	78,4%	437 291	78,3%
Współczynnik skolaryzacji	47,0%		48,5%	

Źródło: GUS na dzień 30 listopada (bez szkół MON i MSWiA; bez obcokrajowców)

Spośród studentów studiujących w systemie stacjonarnym, którzy rozpoczęli studia w 2003 roku 78% stanowi młodzież miejska, a 22% - młodzież pochodzenia wiejskiego: na studiach zaocznych i wieczorowych odpowiednio - 76% i 24%. W państwowych wyższych szkołach zawodowych studiuje 37% młodzieży pochodzenia wiejskiego a 53% z małych miast, co wskazuje na poprawę dostępności do studiów dla tej grupy młodzieży.

Z analizy danych z rekrutacji na studia wynika, iż młodzież nadal wybiera kierunki: zarządzanie i marketing, pedagogika, ekonomia i administracja, należące do grupy kierunków społeczno-ekonomicznych, nie zawsze odpowiadające zapotrzebowaniom rynku pracy. W mniejszym stopniu preferowane są kierunki techniczne i przyrodnicze.

Dynamika zmian w obszarze awansu naukowego nauczycieli akademickich wskazuje, iż korzystną zmianą, jaka miała miejsce w latach transformacji systemowej, jest ponad trzykrotne zwiększenie liczby osób uzyskujących stopień doktora (z 1800 osób w 1992 r. do 5460 w 2003 r.) oraz obniżenie ich średniego wieku.

Zagrożeniem wydaje się brak podobnej dynamiki w zakresie nadawania stopni doktora habilitowanego i tytułu profesora (od 3 lat statystyka utrzymuje się na podobnym poziomie), co stanowi zagrożenie dla rozwoju kadry naukowo-dydaktycznej o najwyższych kwalifikacjach.

Dla zapewnienia jakości kształcenia na poziomie wyższym dużym zagrożeniem jest wolniejsze tempo wzrostu liczby kadry akademickiej o najwyższych kwalifikacjach w stosunku do tempa wzrostu liczby studentów.

3.7. Kształcenie ustawiczne¹¹

W Polsce w 2003 r. wskaźnik uczestnictwa w edukacji ustawicznej wynosił 5% w grupie wiekowej 25-64 lata. Średnia dla „15” krajów UE wynosiła 8,5%. Znacznie rzadziej w edukacji ustawicznej uczestniczyły w Polsce osoby o najniższych kwalifikacjach (*źródło: BAEL, 2003*).

Relatywnie małą rolę w rozwijaniu kwalifikacji pracowników w Polsce odgrywają zakłady pracy. W 2002 r. szkolenia dla pracowników przeprowadziło jedynie 41,4% przedsiębiorstw, gdy tymczasem w Wielkiej Brytanii, Holandii czy krajach skandynawskich odsetek ten przekroczył 80% (*źródło: Rynek Pracy, 2003, MGPIPS*).

3.8. Nakłady na edukację

Obecnie prawie wszystkie publiczne szkoły i placówki oświatowe są prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego. Udział wydatków na oświatę w budżetach samorządów terytorialnych, który w początkowym okresie przejmowania szkół i placówek oświatowych przez samorzady wynosił nieznacznie powyżej 15%, w 2003 r. wzrósł do 39%.

Wydatki budżetu państwa i budżetów samorządów terytorialnych na oświatę w mln zł (2003r.)			
Wyszczególnienie	Wydatki bieżące	Wydatki majątkowe	Razem
Budżet państwa	26 002,7	78,6	26 081,3
w tym subwencja oświatowa	24 321,2	-	24 321,2
Budżety JST	7 608,9	1 698,0	9 306,9
Ogółem	33 611,6	1 776,6	35 388,2
w tym subwencja oświatowa	24 321,2		24 321,2

Na wynagrodzenia osobowe w 2003 r. wydano łącznie 18 633 889 tys. zł, co stanowi ok. 80% subwencji oświatowej i zarazem 57,8 % wydatków bieżących (wraz z przedszkolami) poniesionych przez samorzady.

¹¹ Kształcenie ustawiczne definiuje się jako kształcenie w szkołach dla dorosłych, a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych przez osoby, które spełniły obowiązek szkolny

W latach dziewięćdziesiątych wzrastały nakłady z budżetu państwa na szkolnictwo wyższe, liczone jako odsetek PKB: z 0,78 w 1994 r. do 0,87 w 2003 r. W roku 2004 nakłady na szkolnictwo wyższe w relacji do PKB przekroczyły 1%. Jednak, biorąc pod uwagę wzrost liczby studentów, wydatki przeliczone na studenta znacznie się zmniejszyły.

Środki na funkcjonowanie szkół wyższych zostały przeznaczone w 2003 r. przede wszystkim na działalność dydaktyczną (79,9%) oraz na pomoc materialną dla studentów, fundusz pożyczek i kredytów studenckich (13,7%). Struktura przychodów z działalności dydaktycznej według źródeł finansowania wskazuje, że głównym źródłem finansowania działalności dydaktycznej uczelni państwowych były dotacje z budżetu państwa (68,3%), a następnie opłaty za zajęcia dydaktyczne (24,6%). W strukturze przychodów z działalności dydaktycznej szkół niepaństwowych przeważały opłaty za zajęcia dydaktyczne (98%) (*źródło: Szkoły wyższe i ich finanse w 2003 r., GUS*).

Działalność badawcza szkół wyższych, tak jak pozostałych jednostek naukowych (PAN, jednostki badawczo-rozwojowe) jest finansowana głównie przez ministra właściwego do spraw nauki. Nakłady na naukę w relacji do PKB mają tendencję malejącą – 0,55% w 1994 r., 0,43% w 2000 r. i 0,34% w 2003 r. W ramach realizacji Strategii Lizbońskiej czynione są starania o zwiększenie udziału nakładów na naukę w PKB oraz o pozyskanie środków pozabudżetowych.

Od 1994 r. systematycznie zmniejszają się nakłady z budżetu państwa na oświatę liczone jako odsetek PKB z 4,49% w 1994r do 3,24 % w 2003 r., przy równoczesnym wzroście nakładów na szkolnictwo wyższe.

Odsetek PKB przeznaczany w Polsce w 2001 r. (oświata i wychowanie – 4,1%; szkolnictwo wyższe -1,1,%) na edukację oscyluje w granicach udziałów przeznaczanych na edukację w innych państwach Unii Europejskiej. Porównanie wydatków na edukację według siły nabywczej pieniądza jasno jednak uwidacznia, iż w liczbach bezwzględnych przeznaczają się w Polsce relatywnie mniej środków na edukację.

Roczne wydatki na edukację na ucznia/studenta w USD wg siły nabywczej pieniądza w 2001 r.			
	Szkolnictwo wyższe (w tym B+R)	Szkolnictwo wyższe z wyłączeniem B+R	Od poziomu podstawowego do wyższego OGÓŁEM
Polska*	3 579	2 864	2 573
Średnia OECD	12 319	10 724	6 821

*Tylko instytucje państwowe.

3.9. System zarządzania

3.9.1. Nadzór nad szkołami i placówkami

W obecnym stanie prawnym nadzór nad szkołami sprawowany jest zarówno w zakresie spraw pedagogicznych, jak i administracyjno-finansowych. Nadzór pedagogiczny jest sprawowany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz kuratora oświaty. Polega on na ocenie stanu, warunków i efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej szkół, placówek i nauczycieli, wspieraniu i inspirowaniu tej działalności oraz kontroli przestrzegania prawa w tym zakresie.

Natomiast organy prowadzące szkoły i placówki sprawują nadzór w zakresie spraw finansowych i administracyjnych.

Za bieżące kierowanie działalnością szkoły lub placówki odpowiada dyrektor szkoły (placówki). Sprawuje on opiekę nad dziećmi i młodzieżą, jest przełożonym służbowym wszystkich pracowników, odpowiada za dydaktyczny i wychowawczy poziom szkoły lub placówki, dysponuje środkami określonymi w planie finansowym szkoły (placówki).

Mimo tak szerokiego zdefiniowania formalnego zakresu kompetencji, pozycja dyrektora szkoły w praktyce jest ograniczona. Jest on związany w sprawach finansowych decyzjami podejmowanymi przez organ prowadzący szkołę, a w sprawach pedagogicznych jest on zobowiązany do przestrzegania zaleceń formułowanych w trybie nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratora oświaty.

3.9.2. Zewnętrzny system oceniania

Zewnętrzny system oceniania jest kolejnym elementem zarządzania jakością w oświacie. Zasadniczo system dobrze wypełnia założone cele. Dopracowania wymaga jednak analiza danych pochodzących z wyników egzaminów, która z kolei może być podstawą do dalszych prac nad standaryzacją wymagań, kryteriami oceniania, procedurami przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów.

3.9.3. System Informacji Oświatowej

System Informacji Oświatowej¹² został zaprojektowany do uzyskiwania danych niezbędnych do prowadzenia polityki edukacyjnej państwa, podnoszenia jakości, upowszechniania edukacji oraz usprawnienia finansowania zadań oświatowych. Obejmuje szeroki zakres

---

12 Wprowadzony ustawą z dnia 19 lutego 2004 r. o systemie informacji oświatowej, która weszła w życie 1 stycznia 2005 r.

danych i zobowiązuje do prowadzenia elektronicznych baz danych szkoły, placówki oświatowe, jst, kuratorów, właściwych ministrów.

System ten powinien stać się narzędziem zarządzania oświatą na każdym poziomie, stąd ważnym zadaniem jest analiza danych pochodzących z SIO. Brakuje powiązań tego systemu z systemem danych będących w dyspozycji CKE dotyczącym egzaminów zewnętrznych.

3.9.4. System zarządzania w szkolnictwie wyższym

Szkoły wyższe posiadają dużą autonomię w zakresie działalności dydaktycznej i naukowej. Nadzór Ministra nad uczelniami polega na badaniu zgodności ich funkcjonowania z przepisami o szkolnictwie wyższym.

Uczelnie akademickie coraz częściej podejmują starania o współpracę na rzecz gospodarki poprzez centra transferu technologii zorientowane na przekazywanie wyników badań, wiedzy i innowacji do otoczenia gospodarczego.

Jednak skala tej współpracy jest zdecydowanie zbyt mała. Wynika to między innymi z systemem zarządzania uczelniami, który nie jest instytucjonalnie powiązany z otoczeniem społecznym i gospodarczym. Utrudnia to również dostosowanie procesu kształcenia do potrzeb rynku pracy

W państwowych wyższych szkołach zawodowych powiązanie kształcenia z lokalnym rynkiem pracy odbywa się na poziomie konwentu. Do kompetencji konwentu należy m.in. zatwierdzanie kierunków i rozmiarów kształcenia. W jego skład wchodzi m. in. reprezentanci samorządu, pracodawców, stowarzyszeń zawodowych. Coraz większa liczba tych uczelni prowadzi badania naukowe (choć ustawa nie nakłada takiego obowiązku) i współpracuje z otoczeniem lokalnym.

3.9.5. System oceny jakości kształcenia

W minionym dziesięcioleciu Polska przeszła z etapu elitarnego szkolnictwa wyższego do jego etapu masowego. Warunkiem utrzymania zrównoważonego rozwoju szkolnictwa wyższego stało się stworzenie systemu oceny jakości kształcenia.

W styczniu 2002r. powołano Państwową Komisję Akredytacyjną utworzoną na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, ustawy o wyższych szkołach zawodowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Do jej głównych zadań należy:

- ocena jakości kształcenia na poszczególnych kierunkach studiów we wszystkich polskich uczelniach,
- ocena przestrzegania warunków prawnych prowadzenia studiów wyższych,
- opiniowanie wniosków o utworzenie uczelni, przyznanie uprawnień do prowadzenia studiów wyższych na określonych kierunkach i poziomach kształcenia oraz o utworzenie zamiejscowych jednostek organizacyjnych,
- wyrażanie zgody na tworzenie nowych, nie wpisanych na listę Ministra Edukacji Narodowej i Sportu kierunków studiów.

W latach 2002-2003 spośród 210 skontrolowanych kierunków studiów uczelni publicznych niepublicznych 70 % oceniono pozytywnie, 25 % warunkowo, a 5 % otrzymało ocenę negatywną.

3.10. Analiza SWOT sektora edukacji

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>obowiązek nauki do 18 roku życia</p> <p>rozwinięta sieć szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych</p> <p>poprawa wyników badania PISA 2003 r. w porównaniu do badania z 2000 r. w zadaniach badających rozumienie tekstu</p> <p>duża liczba szkół wyższych zróżnicowanych pod względem oferty edukacyjnej</p> <p>wysoki współczynnik skolaryzacji</p> <p>niski odsetek osób wcześniej opuszczających system edukacji w wieku 18-24 lata w odniesieniu do liczby osób w systemie edukacji</p> <p> powszechny system pomocy materialnej dla studentów</p> <p>trzyipółkrotne zwiększenie liczby osób uzyskujących stopień doktora</p> <p>autonomia szkół wyższych</p>	<p>niski wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej dzieci w wieku 3-5 lat, zwłaszcza na wsi</p> <p>niski poziom umiejętności uczniów w zadaniach wymagających twórczego myślenia; stosunkowo niska liczba uczniów z bardzo dobrymi wynikami w myśleniu naukowym (badanie PISA)</p> <p>niedostateczna liczba nauczycieli języków obcych i informatyki</p> <p>niski odsetek osób niepełnosprawnych uczęszczających do szkół ogólnodostępnych i aktywnych zawodowo</p> <p>zbyt mały udział absolwentów matematyki, nauk przyrodniczych i technicznych w ogólnej liczbie absolwentów szkół wyższych</p> <p>niedostateczne powiązanie nauki i szkolnictwa wyższego z gospodarką i rynkiem pracy oraz brak należytego wykorzystania potencjału badawczego uczelni</p> <p>nieefektywny system zarządzania w szkolnictwie wyższym</p> <p>programy nauczania w szkołach wyższych niedostatecznie przygotowujące do aktywnego wejścia absolwentów na szeroko rozumiany rynek pracy</p> <p>niski wskaźnik uczestnictwa ludności w kształceniu ustawicznym (słabo rozwinięty system kształcenia ustawicznego i kształcenia na odległość)</p> <p>relatywnie niskie nakłady na ucznia/studenta w USD wg siły nabywczej pieniądza</p> <p>nieefektywny podział kompetencji w zakresie nadzoru między administracją rządową a organami prowadzącymi szkoły</p> <p>niewielkie zaangażowanie społeczności lokalnych w życie placówek edukacyjnych</p>

<p>MOŻLIWOŚCI (wewnętrzne)</p> <p>wdrażanie nowych przepisów dotyczących kształcenia nauczycieli (nauczanie dwóch przedmiotów, języki obce, TIK)</p> <p>rozwój systemu studiów doktoranckich jako trzeciego stopnia kształcenia w szkołach wyższych</p> <p>przyjęcie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym</p> <p>przyjęcie ustawy o zasadach wspierania działalności innowacyjnej</p> <p>wdrożenie większości zadań Procesu Bolońskiego</p> <p>przyjęcie nowego rozwiązania w zakresie określania elastycznych standardów kształcenia w szkolnictwie wyższym</p> <p>utworzenie Systemu Informacji Oświatowej</p> <p>wzrost liczby pracowni komputerowych, w tym z połączeniem do Internetu</p> <p>doskonalenie systemu oceny jakości kształcenia w szkołach wyższych</p> <p>doskonalenie systemu akredytacji placówek doskonalenia nauczycieli</p> <p>doskonalenie systemu akredytacji placówek prowadzących kształcenie ustawiczne w formach pozaszkolnych</p>	<p>OGRANICZENIA (wewnętrzne)</p> <p>brak zewnętrznej oceny pracy szkół – oprócz egzaminów zewnętrznych (sprawdzianu dla szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego, matury oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe)</p> <p>relatywnie niski wzrost liczby profesorów i doktorów habilitowanych w stosunku do wzrostu liczby studentów</p> <p>brak mechanizmów szybkiego awansu naukowego</p>
<p>SZANSE (zewnętrzne)</p> <p>wykorzystanie renty demograficznej</p> <p>wysokie aspiracje edukacyjne ludności</p> <p>możliwość wykorzystania dodatkowych źródeł finansowania np. europejskich funduszy strukturalnych</p>	<p>ZAGROŻENIA (zewnętrzne)</p> <p>konstytucyjne ograniczenia wprowadzenia odpłatności za studia</p> <p>brak wzrostu nakładów na edukację i naukę z budżetu państwa</p> <p>dziedziczenie statusu społecznego rodziców, w tym często poziomu wykształcenia</p> <p>ograniczone nakłady gospodarstw domowych na edukację</p> <p>wysoki poziom bezrobocia absolwentów</p> <p>brak analiz i prognoz rynku pracy dot. zapotrzebowania na absolwentów o określonych kwalifikacjach</p> <p>brak nawyku uczenia się przez całe życie oraz korzystania z dóbr kultury</p>

4. Cele i założenia strategii edukacji

4.1 Założenie wstępne

Edukacja to spójny system kształcenia i wychowania obejmujący różne poziomy kształcenia, w formach instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych. W systemie tym uczestniczą dzieci, młodzież i dorośli, nabywając wiedzę ogólną lub zawodową, a także umiejętności. Edukacja sprzyja także kształtowaniu postaw niezbędnych do funkcjonowania w społeczności lokalnej. Efektywna edukacja o wysokiej jakości jest kluczowym warunkiem rozwoju społeczeństwa, a także jest drogą do podnoszenia jakości życia, tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym.

Jakość, dostępność oraz otwartość edukacji warunkują rozwój społeczeństwa obywatelskiego bazującego na zasadzie spójności społecznej. Przygotowanie, a następnie uczestnictwo obywateli w procesie uczenia się przez całe życie wzmacnia w nich gotowość do podejmowania wyzwań, działań innowacyjnych oraz poczucie własnej wartości; wspiera ich rozwój osobisty i pozwala na swobodne poruszanie się po nowoczesnym rynku pracy.

Strategia Lizbońska zakłada trwały, zrównoważony wzrost gospodarczy powiązany ze zwiększeniem zatrudnienia. Realizacja tych celów nie będzie możliwa bez zwiększenia inwestycji w kapitał ludzki i modernizowania systemów edukacji i szkoleń oraz działań służących poprawie ich jakości i efektywności.

Sprawnie funkcjonujący system edukacyjny warunkuje zatem możliwości wykorzystania społecznego potencjału rozwojowego, przez co stanowi także jedno z kluczowych narzędzi budowania wzrostu gospodarczego oraz wzmacniania konkurencyjności gospodarki.

4.2 Cel główny

Celem głównym rozwoju edukacji w Polsce jest podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, tak by wykształcenie co najmniej średnie stało się bardziej powszechne - (70%) w grupie wiekowej 25 – 45 lat w 2013 r., przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiej jakości kształcenia.

Równocześnie konieczne jest stałe podnoszenie poziomu kwalifikacji osób dorosłych, przede wszystkim kwalifikacji zawodowych oraz ogólnych kompetencji niezbędnych do funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie.

4.3 Tezy wyjściowe

1. Ostatnie piętnaście lat było w Polsce okresem eksplozji edukacyjnej w zakresie stopnia upowszechnienia szkolnictwa średniego i wyższego (w 1989 r. do pełnej maturalnej szkoły średniej uczęszczało niewiele ponad 40% danej grupy wiekowej, w 2004 r. – ponad 80%, w 1989 r. na studiach wyższych było ok. 13% w grupie 19-24 latków, w 2004 – ok. 47%), a także pod względem wzrostu poziomu społecznych aspiracji edukacyjnych. Wzrost aspiracji dotyczy jednak głównie wykształcenia własnych dzieci a nie podnoszenia własnych kompetencji, stąd stosunkowo niski stopień upowszechnienia kształcenia ustawicznego.
2. Ogromny wzrost ilościowy uczących się na poziomie średnim i wyższym spowodował, w nieznanym dotąd wymiarze, kłopoty z jakością edukacji i groźne zjawisko pogłębiania się różnic między szkołami, choć ukrytych w zewnętrznej jednolitości systemu.
3. Transformacja (ustrojowa, ekonomiczna, społeczna, cywilizacyjna) dokonywała się obok systemu edukacji i wewnątrz tego systemu, obejmowała zarówno uczących się, jak i nauczających. Nie doszło jednak do wytworzenia rozwiązań systemowych dostosowanych do nowej rzeczywistości. Szkoła w obszarze oświaty nie nadążała za transformacją, mimo że znaczenie edukacji stawało się coraz bardziej istotne.

4.4 Podstawowe wyzwania transformacji stojące przed polskim systemem edukacji:

- 1) coraz wyższy stopień powszechności kształcenia na poziomie średnim i wyższym,
- 2) procesy demograficzne, a także mobilność społeczna wymuszająca głębokie zmiany w sieci edukacyjnej,
- 3) przemiany w obyczajowości i postawach, zagrożenia wychowawcze, otwartość na świat,
- 4) pogłębianie się różnic materialnych i środowiskowych (zjawiska wykluczenia) przy ogromnym wpływie środowiska rodzinnego na losy edukacyjne,
- 5) nowe, związane ze współczesną cywilizacją i otwarciem na świat, kompetencje niezbędne na rynku pracy (języki obce, technologie informacyjno-komunikacyjne, przedsiębiorczość, nowe zawody itp.) oraz w społeczeństwie,
- 6) wzrost liczby dzieci i młodzieży wymagających wzmożonej i zindywidualizowanej pomocy, ze względu na różnego rodzaju zaburzenia rozwojowe,

- 7) rozdzwięk między dynamizmem zmian w otoczeniu edukacji (np. szybkie i nie zawsze przewidywalne zmiany zachodzące na rynku pracy, mobilność zawodowa, przemiany cywilizacyjne), a naturalnym konserwatyzmem systemu edukacji,
- 8) wzrost znaczenia uczenia się przez całe życie przy jednoczesnym braku takich nawyków i postaw w społeczeństwie,
- 9) współtworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego.

4.5. Główne kierunki strategii edukacji

Próba sprostania powyżej zasygnalizowanym wyzwaniom wyznacza główne kierunki strategii edukacyjnej.

Strategia systemu edukacji na lata 2007-2013 zakłada, że edukacja w Polsce jako integralny system kształcenia (umożliwianie zdobycia wiedzy i umiejętności) oraz wychowania (kształtowanie i promowanie postaw) będzie:

- ułatwiać każdemu realizację aspiracji oraz rozwój własny i wykorzystanie możliwości,
- przygotowywać do aktywnego i odpowiedzialnego uczestniczenia w życiu społecznym, kulturalnym i gospodarczym - w wymiarze lokalnym, narodowym i globalnym,
- skutecznie przeciwdziałać wykluczeniu i marginalizacji osób oraz grup społecznych,
- reagować na zmiany związane z rozwojem nauki, nowoczesnych technologii i globalizacją,
- szybko i elastycznie dostosowywać się do zmian zachodzących na rynku pracy.

System edukacji musi odpowiadać na zmiany zachodzące w świecie, stale się rozwijać i doskonalić korzystając z najlepszych wzorów i porównując efekty. Służyć temu będą między innymi: systemy zbierania danych statystycznych, badania, współpraca międzynarodowa – wymiana doświadczeń.

Podstawowe zadania, jakie stoją przed polskim systemem edukacji działającym w warunkach: (1) coraz większej powszechności, (2) przemian w zakresie demografii i mobilności społecznej, (3) narastania potrzeb wychowawczych, (4) zjawisk nierówności społeczno-bytowych, (5) nowych wymogów w zakresie wiedzy i umiejętności, (6) wzrostu liczby różnych form zaburzeń rozwojowych, (7) dynamizmu transformacji, (8) konieczności uczenia się przez całe życie, oraz (9) europejskiego wymiaru kształcenia, to:

w oświacie:

- wyrównywanie szans edukacyjnych;
- przeciwdziałanie zjawiskom patologii społecznej;
- dostosowanie treści i sposobów nauczania do możliwości ucznia/wychowanka oraz wymogów zmieniającego się, współczesnego świata;
- poprawa efektywności zarządzania poprzez m.in. precyzyjne określenie zakresu kompetencji administracji rządowej i samorządowej oraz dyrektorów szkół i placówek i zespołów nauczycielskich,
- poprawa efektywności systemu kształcenia, doskonalenia oraz zatrudniania nauczycieli.

w szkolnictwie wyższym:

- usprawnienie systemu zarządzania szkół wyższych (przy zachowaniu ich autonomii), z wykorzystaniem najlepszych praktyk stosowanych w gospodarce;
- wprowadzenie zmian w systemie finansowania szkolnictwa wyższego, w tym w szczególności:
  - powszechnej, częściowej odpłatności za studia, skorelowanej z systemem kredytów studenckich;
  - wprowadzenie systemu dopłat do czesnego dla studentów w formie stypendiów o charakterze socjalnym i motywacyjnym;
- podnoszenie jakości i upowszechnianie nowoczesnych metod kształcenia;
- zwiększenie współpracy między szkołami wyższymi a gospodarką;
- otwarcie szkół wyższych na kształcenie ustawiczne;
- umiędzynarodowienie studiów wyższych - budowa Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego..

w kształceniu ustawicznym:

- kształtowanie postaw proedukacyjnych obywateli;

- upowszechnienie kształcenia ustawicznego związanego z nabywaniem i doskonaleniem kwalifikacji zawodowych oraz kompetencji ogólnych (np. TIK, języki obce);
- zbudowanie przejrzystego systemu kwalifikacji zawodowych;
- zbudowanie systemu uznawania kwalifikacji zawodowych uzyskanych poza systemem poprzez certyfikację (uznanie formalne) oraz uznanie w praktyce (przez pracodawców);
- traktowanie w sposób priorytetowy: ludzi starszych i o niskich kwalifikacjach (podtrzymanie aktywności zawodowej) oraz ludzi młodych, także po studiach wyższych (promowanie przedsiębiorczości i konkurencyjności);
- wprowadzenie efektywnych mechanizmów współfinansowania kosztów kształcenia ustawicznego ze środków publicznych i prywatnych.

4.6 Realizacja strategii.

Realizatorami przyjętej strategii powinny być współdziałające ze sobą, choć zachowujące odrębne kompetencje i tożsamość, organy administracji rządowej i samorządowej, szkoły, szkoły wyższe i placówki oświatowe, a także partnerzy społeczni, pracodawcy, organizacje pozarządowe, partie polityczne, kościoły i związki wyznaniowe.

Konieczne jest połączenie inicjatyw odgórnych i oddolnych. Wysoki stopień utożsamienia się środowisk edukacyjnych, w tym zwłaszcza większości nauczycieli, z celami strategii (przy naturalnych sporach i różnicach w zakresie spraw bardziej szczegółowych), stanowi podstawowy warunek jej realizacji.

Realizacja strategii będzie wspierana poprzez działania w ramach Narodowego Planu Działań na Rzecz Dzieci 2004-2012 – „Polska dla Dzieci”, Strategii Rozwoju Kształcenia Ustawicznego do roku 2010 oraz Strategii Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012.

Realizacja Strategii zakłada utrzymanie na dotychczasowym poziomie nakładów na edukację finansowanych z budżetu Państwa. Równocześnie planowane jest istotne wsparcie rozwoju oświaty, szkolnictwa wyższego i kształcenia ustawicznego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, co jest dokładniej omówione w Programie Operacyjnym „Wykształcenie i kompetencje”. Wkład krajowy w wykorzystanie funduszy powinien pochodzić z prognozowanej dywidendy demograficznej.

5. Działania służące realizacji zamierzeń strategicznych

Realizacji celów strategii edukacji służą działania zgodne z trzema priorytetowymi obszarami Strategii Lizbońskiej: zwiększanie dostępu do edukacji, wspieranie otwartości systemu edukacji oraz doskonalenie jakości edukacji.

Obszary te pokrywają się z kierunkami działań w Priorytecie „Wiedza i kompetencje” Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013.

5.1. Rozbudowa systemu wczesnego wspomagania

Edukacja i problem wyrównywania szans zaczyna się wcześniej niż obowiązek szkolny - stąd dzieci wymagające różnych form dodatkowej pomocy powinny być od urodzenia objęte zintegrowaną opieką medyczną, psychologiczno-edukacyjną, socjalną itp. Niezwykle istotne jest, aby jak najwcześniej zdiagnozować oraz objąć odpowiednim wsparciem dzieci, u których wykryto zaburzenia rozwojowe lub problemy zdrowotne.

W ramach działania kontynuowany będzie Program Rządowy „Wczesna, wielospecjalistyczna, kompleksowa, skoordynowana i ciągła pomoc dziecku zagrożonemu niepełnosprawnością lub niepełnosprawnemu oraz jego rodzinie”, którego pilotaż prowadzony jest w latach 2005 - 2007, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 4 kwietnia 2005 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci.

Instytucje współpracujące: minister właściwy ds. zdrowia, minister właściwy ds. zabezpieczenia społecznego, jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, Europejski Fundusz Społeczny- Program Operacyjny Wykształcenie i Kompetencje (EFS – PO WiK).

5.2. Upowszechnianie edukacji przedszkolnej i obowiązek szkolny

Edukacja przedszkolna stanowi dobrą podstawę dalszego kształcenia, a dobry start szkolny decyduje o dalszych losach edukacyjnych dziecka i sukcesie szkolnym.

Planowane zmiany w tym zakresie mają na celu zwiększenie dostępu do edukacji przedszkolnej i wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci. Należy dążyć do wprowadzenia alternatywnych form edukacji przedszkolnej, które pozwolą na zmniejszenie zbędnych obciążeń organizacyjnych i finansowych i zapewnienie dobrej jakościowo edukacji związanej ze środowiskiem życia dziecka.. Równocześnie ważne jest angażowanie rodziców w proces

wychowawczy, co ułatwia organizację pracy przedszkoli, podnosi ich efektywność i stanowi element szeroko rozumianej edukacji ustawicznej.

Ważnym zadaniem pierwszego etapu kształcenia jest zapewnienie łagodnego przejścia dzieci od edukacji przedszkolnej organizowanej w formach zabawowych do edukacji szkolnej zadaniowej, a następnie przedmiotowej.

W obrębie tego działania realizowane będą następujące zadania:

1. Wprowadzenie nowych form organizacyjnych wychowania przedszkolnego: filie przedszkoli, grupy przedszkolne (dla dzieci w wieku 3 i 4 lat, grupa nie większa niż 10 dzieci) prowadzone przez jednego nauczyciela; możliwość indywidualnych zajęć przedszkolnych dla dzieci, które nie mogą uczęszczać do przedszkola.
2. Samodzielne grupy przedszkolne tworzone przez gminy w miejscu możliwie najbliższym miejscu zamieszkania dzieci, na wniosek rodziców oraz po zapewnieniu przez nich warunków lokalowych do prowadzenia zajęć.
3. Objęcie dzieci 5 – letnich rocznym obowiązkowym wychowaniem przedszkolnym, względnie niewprowadzanie takiego obowiązku, ale przyznanie tym dzieciom prawa do rocznego wychowania przedszkolnego; gminy byłyby zobowiązane do zapewnienia realizacji tego uprawnienia.
4. Decyzja o obniżeniu wieku rozpoczęcia obowiązku szkolnego do 6 lat oraz pytanie, w jaki sposób wpłynęłoby to na strukturę systemu szkolnego, wymaga pogłębionych badań i publicznej debaty – te właśnie działania przyjmuje się w strategii (ewentualne wdrożenie wcześniejszego obowiązku szkolnego należy podzielić na etapy, ze względu na skumulowanie się dwóch roczników - sześć- i siedmiolatki).

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);

- ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. Nr 203, poz.1966).

Institucje współpracujące: jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) – programy regionalne.

5.3. Nowy model funkcjonowania szkoły

Szkoła w dzisiejszym kształcie, ograniczająca się wyłącznie do prowadzenia lekcji, jest bezbronna wobec współczesnych warunków i potrzeb edukacyjnych - konieczne jest zatem rozszerzenie jej zadań o:

- 1) stworzenie możliwości odrabiania lekcji pod opieką nauczycieli, uczestnictwa w różnych formach zajęć wyrównawczych oraz dostępu do biblioteki czy pracowni komputerowej w godzinach popołudniowych,
- 2) ofertę zagospodarowania czasu wolnego uczniów (różnorodne zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne organizowane we współpracy z placówkami oświatowymi i organizacjami pozarządowymi),
- 3) wspieranie i motywowanie rozwoju zainteresowań oraz udzielanie pomocy uczniom wybitnie uzdolnionym (koła zainteresowań, opieka naukowa),
- 4) wzmocnienie roli szkoły jako lokalnego centrum kultury, kształcenia ustawicznego i aktywności obywatelskiej - włączanie szkół w realizowanie polityki edukacyjnej, społecznej, zatrudnienia i rozwoju („Otwarte szkoły”).

Zakres i formy realizowania tych zadań muszą być dostosowane do potrzeb uczniów i społeczności lokalnych, a nie wynikać z odgórnych, jednolitych reguł. Realizacja tego modelu funkcjonowania szkoły wiąże się z problematyką kształcenia i doskonalenia nauczycieli, a także pośrednio z wyposażeniem szkół oraz siecią szkół.

Szkoła jest instytucją nie tylko przekazującą wiedzę, ale i wychowawczo-opiekuńczą. Istotne jest zatem skupienie uwagi również na wychowaniu - traktowanym integralnie, opartym nie tylko na różnorodnych programach profilaktycznych, ale także na zasadzie kształtowania wśród uczniów poczucia odpowiedzialności - świadomości konieczności ponoszenia konsekwencji wszelkich własnych decyzji. Z powyższego postulatu wynikają następujące wnioski:

- 1) rola wychowawcy klasowego jest niezwykle istotna – powstaje konieczność stworzenia dla jego działań warunków (czasowych, organizacyjnych, finansowych). Należy również uwzględnić tę kwestię w kształceniu i doskonaleniu, a także ocenianiu pracy nauczycieli,
- 2) funkcja pedagoga szkolnego nie może ograniczać odpowiedzialności wychowawcy,

- 3) niezbędne jest włączanie rodziców w życie szkoły jako osób wspomagających realizację zadań edukacyjnych oraz jako uczestników edukacji ustawicznej.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. Nr 203, poz.1966);
- ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2003 r. Nr 118 poz. 1112 z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, minister właściwy ds. zdrowia, jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, EFRR – programy regionalne.

5.4. Zwiększenie roli edukacji kulturalnej

Zwiększenie roli kultury w procesie edukacji i przygotowania dzieci i młodzieży do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym i gospodarczym powinno być realizowane m.in. poprzez wzbogacenie oferty zagospodarowania wolnego czasu, przez organizację dodatkowych zajęć, warsztatów, kół zainteresowań, kursów, jak również wspieranie rozwoju młodych talentów artystycznych, promocję szkół i uczelni artystycznych. Bardzo ważny jest rozwój zainteresowania książką wśród dzieci i młodzieży. Ponadto istotne jest wzmocnienie identyfikacji z miejscem urodzenia i jego dziedzictwem kulturowym, budzenie więzi lokalnych opartych na świadomości wspólnego dziedzictwa kulturowego, jego ochronie i pielęgnowaniu. Należy dążyć również do doskonalenia zawodowego nauczycieli, instruktorów, animatorów kultury z zakresu wiedzy o sztuce, literaturze, muzyce, plastyce, filmie.

Instytucje współpracujące: minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, jednostki samorządu terytorialnego;

Źródła finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS - PO WiK.

5.5. Sieć edukacyjna

Niż demograficzny, a także przemieszczanie się ludności wpływa i będzie wpływać w najbliższych latach na sieć edukacyjną - stąd:

1. Kształtowanie sieci szkół powinno stać się wyłącznie kompetencją władz samorządowych – zakłada się, że jednostki samorządu samodzielnie decydują w sprawach: założenia, przekształcenia i likwidacji szkoły, tworzenia i znoszenia profili kształcenia ogólnozawodowego oraz zawodów, w jakich kształcą szkoły.
2. Działania jednostek samorządu terytorialnego, wymienione w pkt 1, są nadzorowane przez wojewodów jedynie pod względem zgodności z prawem.
3. Określone zostają w ustawie przypadki, w jakich jednostka samorządu może zlikwidować szkołę (niewielka liczba uczniów, niska jakość kształcenia, zapewnione dogodne dowożenie do innej szkoły). Likwidacja szkoły powinna być zawsze poprzedzona konsultacjami społecznymi.
4. Konieczne jest odpowiednie rozwinięcie sieci placówek kształcenia ustawicznego, prowadzonego w różnych formach organizacyjno-prawnych.
5. Konieczna jest racjonalizacja sieci szkół wyższych, jak również zwiększenie roli samorządów wojewódzkich w kształtowaniu sieci tych szkół wyższych, które mają znaczenie regionalne.

Zmiany w sieci szkół, zgodne z logiką demografii, wydają się nieuchronne, ale powinny im towarzyszyć następujące zasady:

- w zakresie szkoły podstawowej, głównie klas I-III oraz oddziałów przedszkolnych, przede wszystkim na terenach wiejskich o niskim zaludnieniu, alternatywnym rozwiązaniem jest „przekształcenie” szkół w tzw. „małe szkoły” nie prowadzone bezpośrednio przez samorządy, lecz przez społeczności lokalne, mniej kosztowne w utrzymaniu, a zarazem pełniące funkcje lokalnych ośrodków kultury i edukacji ustawicznej,
- rozważenia wymaga prawny zakaz tworzenia (z powodów oszczędnościowych) „szkół - molochów”, w których liczba uczniów przekracza 600-700 osób,
- nieuchronne zmniejszenie liczby szkół oznacza dojazdy do szkoły większej liczby dzieci i młodzieży a planowane rozszerzenie zadań szkoły wymaga zasadniczej modernizacji systemu dojazdów - uczniowie muszą mieć możliwość uczestniczenia w całokształcie działań szkoły, również tych organizowanych w czasie wolnym od zajęć lekcyjnych.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. Nr 203, poz.1966).

Institucje współpracujące: jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, EFRR – programy regionalne.

5. 6. Rozwój systemu kształcenia na odległość obejmującego różne poziomy kształcenia – od szkoły podstawowej po szkolnictwo wyższe

Kształcenie na odległość, głównie osób dorosłych, powinno być uznane za równoprawny sposób organizacji kształcenia, o ile doprowadza do uznawanych i potwierdzonych kwalifikacji. Instytucje prowadzące kształcenie na odległość podlegać będą nadzorowi i kontroli (akredytacji), tak jak szkoły lub placówki. Konieczne będzie wypracowanie odpowiednich standardów oraz wdrożenie wewnętrznych systemów zapewnienia jakości tej formy kształcenia.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.)
- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.)

Institucje współpracujące: minister właściwy ds. pracy, gospodarki, jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, EFRR – programy regionalne.

5.7. Usuwanie barier utrudniających dostęp do edukacji osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Promowanie włączania osób niepełnosprawnych w nurt edukacji w sposób sprzyjający ich rozwojowi, wymaga przełamywania barier społecznych i psychologicznych. W systemie edukacji musi znaleźć się miejsce dla dzieci i młodzieży oraz dorosłych o różnym stopniu i formie niepełnosprawności, a także dzieci i młodzieży z zaburzeniami zachowania (niedostosowanych społecznie), stąd:

1. Kształcenie dzieci i młodzieży w zależności od rodzaju niepełnosprawności, a także potrzeb indywidualnych, odbywać się powinno w trzech równoprawnych formach - szkolnictwie specjalnym, integracyjnym oraz ogólnodostępnym (powszechnym). Sieć szkół i placówek oraz wyposażenie powinny być dostosowane do potrzeb.
2. Najliczniejszą grupą wymagającą kształcenia specjalnego jest grupa dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim. Istotną sprawą jest konieczność znalezienia miejsca w klasyfikacji zawodowej dla zawodów, które osoby z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim mogłyby wykonywać oraz umożliwienie im zdawania egzaminu potwierdzającego ich kwalifikacje.
3. Planowane jest stworzenie sieci ośrodków wspomagających resocjalizację dzieci i młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym i niedostosowanych społecznie. Praca i charakter tych ośrodków mogą przybierać różne formy organizacyjno-prawne, co wymaga przewyższenia podziałów resortowych (m.in. w zakresie finansowania).
4. Konieczne jest usunięcie barier organizacyjnych, architektonicznych oraz barier w zakresie wyposażenia ograniczających dostęp osób niepełnosprawnych do kształcenia na poziomie wyższym.
5. Niezbędne jest również tworzenie warunków do kształcenia ustawicznego i integracji zawodowej osób niepełnosprawnych, m.in. poprzez likwidowanie barier architektonicznych i odpowiednie wyposażenie

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);

Instytucje współpracujące: ministrowie właściwi ds.: pracy, gospodarki, zabezpieczenia społecznego, finansów publicznych, jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, PFRON, EFS – PO WiK, EFRR – programy regionalne.

5.8. Zmiany programowe

W celu zapewnienia zdolności do zatrudnienia polskich absolwentów na rynku pracy, należy rozwijać kompetencje kluczowe uczniów i studentów. Dlatego też niezbędne jest wzmocnienie różnych form kształcenia ogólnego i zawodowego na wszystkich szczeblach edukacji oraz dostosowanie ich do zmian zachodzących na rynku pracy przy zachowaniu wartości ogólnorozwojowych. Zgodnie ze strategią rozwoju sektora edukacji, uczniowie i studenci powinni nabyć, w trakcie całego cyklu kształcenia, kompetencje kluczowe, na które składają się wiedza, umiejętności (np. języki obce, TIK, umiejętności interpersonalne), w tym umiejętności praktyczne, a także postawy (proedukacyjne, obywatelskie) pozwalające później jednostkom na świadome funkcjonowanie w życiu społeczno-gospodarczym. Ze względu na potrzeby gospodarki opartej na wiedzy, szczególnie istotne jest stworzenie warunków, dzięki którym wzrośnie liczba uczniów zainteresowanych naukami ścisłymi, a w następstwie liczba studentów wybierających taką ścieżkę edukacyjną.

Podstawą wysokiego poziomu edukacji są dobre, stale (ale nie rewolucyjnie) udoskonalane propozycje programowe. Treści programowe nauczania szkolnego-ogólnokształcącego są ciągle w dużym stopniu niedopasowane do potrzeb wynikających z rzeczywistości XXI wieku, a zarazem trudne do opanowania przez przeciętnego ucznia. W konsekwencji często prowadzi to do braku zgodności między podstawą programową a faktycznym procesem kształcenia, albo do wypadania uczniów z systemu szkolnego.

Dlatego też:

- 1) należy połączyć w jeden akt prawny podstawę programową, standardy wymagań egzaminacyjnych oraz plan nauczania (liczby godzin) i znieść mechanizm dopuszczania programów (programy powinny być ewentualnie poradnikiem dla nauczyciela, częścią podręcznika- poradnikiem korzystania z niego lub twórczym dziełem danego nauczyciela),
- 2) rozszerzona podstawa programowa powinna umiejętnie łączyć gwarancję autonomii nauczyciela przy doborze metod i środków realizacji podstawy z takim określeniem wiedzy i umiejętności, rozumienia procesów i zjawisk żeby utrzymać jednolitość systemu kształcenia (np. poprzez znaczne ograniczenie wymaganego zakresu

wiadomości, a jednocześnie bardziej precyzyjne określenie zestawu kształconych umiejętności i celów edukacji),

- 3) podstawa programowa powinna być organizowana wokół tzw. kompetencji kluczowych (ujęcie stosowane już w części państw europejskich), do których należą na przykład: umiejętność i nawyk (postawa) uczenia się przez całe życie, komunikacji, znajomość podstawowych pojęć matematycznych itp.
- 4) szkoła ponadgimnazjalna powinna zapewnić pełne opanowanie jednego języka obcego w stopniu zaawansowanym oraz drugiego w stopniu średnio zaawansowanym, a także umiejętność stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych. Nauczanie języka obcego powinno być wprowadzane od przedszkola (dla 5 i 6-latków), a egzamin gimnazjalny powinien obejmować jego znajomość.
- 5) Programy kształcenia ustawicznego powinny stwarzać możliwości nabywania kompetencji kluczowych niezbędnych w społeczeństwie opartym na wiedzy: np. TIK, języki obce, posługiwanie się informacją („czytanie ze zrozumieniem”).

Istnieje konieczność zmiany programów kształcenia w szkołach wyższych na podstawie nowych, bardziej elastycznych standardów kształcenia.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.).

Źródło finansowania: budżet państwa, EFS - PO WiK.

5.9. Efektywny system egzaminów zewnętrznych

Budowanie jakości edukacji wymaga stworzenia i upowszechnienia systemów ewaluacji wewnętrznej oraz wzmocnienia systemu zewnętrznej weryfikacji efektywności systemu kształcenia m.in. poprzez system egzaminów zewnętrznych. Funkcjonujący obecnie system egzaminów zewnętrznych powinien być utrzymany z następującymi modyfikacjami:

1. Centralna Komisja Egzaminacyjna oraz Okręgowe Komisje Egzaminacyjne powinny tworzyć jednolitą instytucję, w której OKE są filiami (jednostkami organizacyjnymi) CKE. Instytucja ta powinna pozostawać pod kontrolą Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, nie będąc jego częścią. Pracowników Komisji nie powinny dotyczyć wymogi określające kwalifikacje nauczycieli.

2. Egzamin maturalny powinien objąć matematykę jako przedmiot obowiązkowy, ale w zakresie „kompetencji kluczowych”- rozumienia i stosowania podstawowych pojęć matematycznych, logiki itp.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, EFRR – programy regionalne.

5.10. Kształcenie zawodowe

Doskonalenie jakości kształcenia zawodowego wymaga budowania jego prestiżu oraz przeciwdziałania negatywnej selekcji do szkół zawodowych wszystkich szczebli.

Kształcenie zawodowe powinno również kształtować kompetencje kluczowe, tak na poziomie zasadniczym i średnim, jak i policealnym i wyższym. Konieczne jest także podniesienie znaczenia praktycznej nauki zawodu, głównie poprzez ścisłą współpracę z pracodawcami. Takie podejście do kształcenia zawodowego zwiększy szanse absolwentów na rynku pracy i pozwoli na dostosowanie kwalifikacji do potrzeb konkretnego stanowiska pracy.

Przyczyni się do tego również rozwój programów modułowych, wzbogacenie oferty kształcenia policealnego i kształcenia zawodowego na poziomie wyższym.

Istnieje konieczność utrzymania w wyższych szkołach zawodowych kształcenia o szerokim profilu, umożliwiającego elastyczne dostosowanie się do potrzeb rynku pracy.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);

- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.);

- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: jednostki samorządu terytorialnego, ministrowie właściwi ds.: pracy, gospodarki.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS - PO WiK, EFRR, pracodawcy.

5.11. Zapewnienie dzieciom i młodzieży dostępu do doradztwa i poradnictwa wychowawczo-zawodowego

Wszyscy uczniowie powinni mieć dostęp do darmowego poradnictwa wychowawczo-zawodowego, które powinno zapewnić pomoc przy wyborze ścieżki edukacyjnej i przyszłej kariery zawodowej odpowiednio do potrzeb i możliwości uczniów.

W szkolnictwie ogólnokształcącym wszystkich szczebli system doradztwa i poradnictwa powinien być rozbudowany, m.in. w oparciu o odpowiednio przeszkolonych wychowawców oraz nauczycieli pełniących funkcję doradcy.

Planuje się także rozbudowanie funkcji doradczych poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Niezbędne jest skorelowanie poradnictwa i doradztwa funkcjonującego w systemie edukacji z poradnictwem zawodowym prowadzonym przez instytucje rynku pracy. Wskazana jest również budowa sieci informacji młodzieżowej, która ułatwi młodym ludziom podejmowanie decyzji dotyczących wyboru ich ścieżki zawodowej.

Instytucje współpracujące: minister właściwy ds. pracy

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK.

5.12. Współpraca instytucji edukacyjnych z pracodawcami

Dla zwiększenia zatrudnialności absolwentów niezbędne jest stworzenie warunków prawnych, organizacyjnych i materialno-finansowych umożliwiających ścisły związek instytucji edukacyjnych ze środowiskiem przedsiębiorców i rynkiem pracy, poprzez:

- 1) uporządkowanie systemu klasyfikacji zawodowej (szkolnej i „gospodarczej”),
- 2) współpracę z pracodawcami przy opracowywaniu programów nauczania, organizowaniu praktyk dla uczniów i studentów, a także osób uczestniczących w kształceniu dorosłych,
- 3) wymianę kadr (staże w przedsiębiorstwach dla nauczycieli i uczestnictwo w nauczaniu praktyków gospodarczych),
- 4) współpracę szkół wyższych z przedstawicielami gospodarki /organizacji gospodarczych w zakresie transferu praktycznej wiedzy, badań i innowacji,
- 5) czerpanie z innowacyjnych, wartościowych doświadczeń zagranicznych oraz z doświadczeń biznesu w dziedzinie organizacji i zarządzania.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2003 r. Nr 118, poz.1112, z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: ministrowie właściwi ds.: gospodarki, pracy, finansów publicznych, jednostki samorządu terytorialnego, pracodawcy.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, środki prywatne.

5.13. Systemy stypendialne

System stypendialny o charakterze edukacyjnym i ukierunkowany na dofinansowanie przedsięwzięć edukacyjnych jest czynnikiem pozytywnie wpływającym na proces wyrównywania szans i podnoszenia ogólnego poziomu wykształcenia.

1. Należy dążyć do ustalenia dwóch komplementarnych systemów stypendialnych dla oświaty i dla szkolnictwa wyższego. Systemy te powinny być zasilane finansowo z różnych źródeł, w tym także prywatnych.
2. Stypendia można podzielić na dwa zasadnicze typy - stypendia o charakterze socjalno-edukacyjnym i stypendia o charakterze motywacyjno-edukacyjnym.
3. System różnorodnych stypendiów i kredytów dla studentów powinien być skorelowany z systemem współodpłatności za studia.
4. Należy wprowadzić system wsparcia finansowego ułatwiającego osobom dorosłym udział w różnych formach kształcenia.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);

- ustawa z dnia 17 lipca 1998 r. o pożyczkach i kredytach studenckich (Dz. U. Nr 108, poz. 685 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz. U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: ministrowie właściwi ds.: zabezpieczenia społecznego, pracy, gospodarki, finansów publicznych, jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, środki prywatne.

5.14. Kształcenie ustawiczne zintegrowane z tradycyjnym systemem edukacyjnym

W celu podnoszenia poziomu wykształcenia osób dorosłych, należy dążyć do wzmocnienia systemu kształcenia ustawicznego, tj. wzbogacenia oferty kształcenia ustawicznego oraz rozwoju jego różnych form. Specjalne programy dla osób pochodzących z grup defaworyzowanych, szczególnie osób niepełnosprawnych, przyczynią się do podwyższenia poziomu ich kompetencji społecznych i zawodowych. Takie rozwiązania mogą zatem ułatwić uczestnikom tych programów dalsze funkcjonowanie w życiu społecznym. Jednocześnie należy dążyć do wzbogacenia oferty dla osób posiadających wysokie kwalifikacje, aby zapewnić im możliwość nabywania nowych kompetencji i aktualizacji już zdobytej wiedzy. Wyżej wymienione działania są istotne dla zwiększenia konkurencyjności jednostek na rynku pracy, a co za tym idzie, konkurencyjności gospodarki.

Co więcej, wyższe wykształcenie oraz wyższy poziom kwalifikacji rodziców przekłada się na aspiracje oraz osiągnięcia edukacyjne dzieci. Dlatego tak istotne jest stworzenie odpowiednich warunków oraz przekonanie ogółu społeczeństwa o znaczeniu uczenia się przez całe życie i nieustannego podnoszenia swoich umiejętności i kwalifikacji.

Zmieniający się rynek pracy wymusza elastyczne formy uzyskiwania i zmiany kwalifikacji zawodowych. Kształcenie ustawiczne, w różnych jego formach, powinno być skorelowane z tradycyjnymi formami kształcenia, głównie zawodowego, w sposób pozwalający na przechodzenie z jednej formy kształcenia do drugiej na wszystkich szczeblach edukacji. W tym celu niezbędna jest m.in. budowa systemu uznawania kwalifikacji nabytych poza formalnym systemem kształcenia oraz wprowadzenie rozwiązań instytucjonalnych umożliwiających sprawną koordynację uznawania kwalifikacji zawodowych, tak formalnych jak i nieformalnych.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: ministrowie właściwi ds.: pracy, gospodarki, finansów publicznych, jednostki samorządu terytorialnego, pracodawcy.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, środki prywatne.

5.15. Podnoszenie kompetencji kulturalnych społeczeństwa

Podnoszenie kompetencji kulturalnych wśród osób dorosłych powinno być realizowane poprzez stworzenie warunków do rozwoju aktywności twórczej, zwiększenie uczestnictwa w kulturze i umiejętności świadomego jej odbioru i wyboru. Ponadto istotny jest rozwój instytucji kultury, przede wszystkim poprzez zwiększenie znaczenia bibliotek, jako centrów edukacji i informacji kulturalnej. Warto też zadbać o doskonalenie zawodowe pracowników instytucji kultury.

Jednocześnie należy dążyć do zwiększenia roli kultury w procesie socjalizacji, rehabilitacji i adaptacji społecznej.

Instytucje współpracujące: minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, jednostki samorządu terytorialnego;

Źródła finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS - PO WiK.

5.16. Przygotowanie do mobilności w międzynarodowej przestrzeni edukacyjnej i na międzynarodowym rynku pracy

Procesy globalizacji i integracji powodują konieczność otwarcia edukacji, w tym zwłaszcza na przestrzeń edukacyjną zjednoczonej Europy i tzw. Bliskiego Sąsiedztwa, a także przygotowania absolwentów do poruszania się na międzynarodowym rynku pracy. Służyć temu będą:

1. Otwarcie polskiego systemu edukacji na uczniów, studentów, nauczycieli i wykładowców zagranicznych, m.in. poprzez przygotowanie programów kształcenia w językach obcych, stworzenie zaplecza socjalno-bytowego,
2. Programy wymiany uczniów, studentów i uczestników kształcenia ustawicznego,
3. Zagraniczne staże i praktyki nauczycieli i nauczycieli akademickich,
4. Rozwój systemu międzynarodowego uznawania kwalifikacji zawodowych, okresów studiów, świadectw oraz dyplomów

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: ministrowie właściwi ds.: pracy, gospodarki, jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, EFRR – programy regionalne, programy wspólnotowe.

5.17. Kadra nauczycielska i akademicka

Nauczyciele są „twórcami edukacji” - ich status, kwalifikacje, działania stanowią o jakości kształcenia. Kompetentna kadra nauczycielska umiejętnie wprowadza innowacje i ocenia ich efekty.

System kształcenia, rekrutacji i rozwoju zawodowego nauczycieli powinien równomiernie rozwijać wiedzę, umiejętności i kształtować postawy.

1. Konieczna jest głęboka zmiana ustawowa pragmatyki zawodowej nauczycieli w celu umożliwienia jednostkom samorządu terytorialnego prowadzenia własnej, bardziej elastycznej polityki oświatowej przy jednoczesnym zachowaniu odpowiedniej jakości pracy szkół.
2. Należy uelastyczyć formy zatrudnienia nauczycieli - stworzyć możliwości prawne i praktyczne dla zatrudnienia w formie kontraktów; tworzyć możliwość powierzania prowadzenia niektórych zajęć w szkołach i placówkach (np. nauki języków obcych,

zajęć pozalekcyjnych, itd..) na podstawie umów cywilno-prawnych osobom, które mają do tego odpowiednie przygotowanie (także osobom nie będącym nauczycielami).

3. W związku z rozszerzeniem zadań szkoły, niezbędne jest nowe zdefiniowanie czasu pracy nauczycieli.
4. W kształceniu nauczycieli powinny się znaleźć nowe umiejętności związane z realizacją dodatkowych zadań szkoły (m.in. prowadzenie zajęć pozalekcyjnych, metodyka pracy wychowawcy klasy, metodyka wychowania pozaszkolnego).
5. Obowiązkowym elementem w kształceniu nauczycieli - obok umiejętności w zakresie TIK i języka obcego, powinny być zagadnienia dotyczące współczesnych przemian cywilizacyjnych, a także problematyki etycznej (filozoficznej).
6. Kolegia jako forma kształcenia nauczycieli powinny być włączone w system szkolnictwa wyższego.
7. Z podnoszeniem jakości kształcenia bezpośrednio związany jest system doskonalenia zawodowego nauczycieli. Proponowane zmiany zmierzają do zapewnienia kuratorowi oświaty, jako strażnikowi jakości kształcenia, bezpośredniego wpływu na placówki doskonalenia nauczycieli.
8. Placówki doskonalenia zawodowego powinny organizować i prowadzić system doradztwa zawodowego (nauczyciele - doradcy metodyczni).

Podniesienie jakości kształcenia na poziomie wyższym uwarunkowane jest dysponowaniem dostatecznie liczną i odpowiednio kwalifikowaną kadrą akademicką – nauczycieli akademickich i pracowników naukowych, ze szczególnym uwzględnieniem kierunków ścisłych, przyrodniczych i technicznych. Wskazane jest korzystanie z doświadczeń zagranicznych i gospodarczych (stypendia, granty na prowadzenie badań w innych ośrodkach, wymiana kadr).

Specyficzne działania będą przeznaczone dla dużych ośrodków akademickich o znaczeniu ogólnokrajowym i międzynarodowym, których kadra wnosi istotny wkład w rozwój nauki i kształcenia na poziomie wyższym oraz w podnoszenie konkurencyjności polskiej gospodarki.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie (Dz.U. z 2001 r. Nr 80, poz.872, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2003 r. Nr 118, poz.1112, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz.1590 z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, programy wspólnotowe.

5.18. Efektywne zarządzanie w edukacji

Organizacja systemu edukacyjnego i efektywny nadzór, obejmujący wszystkie aspekty działania szkół i placówek wymaga daleko idących zmian instytucjonalno-prawnych, które uwzględniałyby m.in. następujące zasady:

- precyzyjne określenie kompetencji poszczególnych organów (dyrektor szkoły-placówki, władze samorządu, administracja rządowa - kurator, minister), aby maksymalnie likwidować pola ewentualnych konfliktów
- gwarancję autonomii dla każdego z organów połączonej z wyraźnym określeniem zakresu odpowiedzialności.

Proponowane zmiany zmierzają do nowego zdefiniowania statusu, kompetencji i zadań kuratora oświaty, tak, aby stał się instytucjonalnym strażnikiem jakości kształcenia.

Kurator oświaty zostaje wyodrębniony z wojewódzkiej administracji zespolonej i staje się organem administracji niezespolonej podporządkowanym bezpośrednio ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania, co jest nawiązaniem do tradycji II Rzeczypospolitej. Zmieniają się dotychczasowe zasady wyłaniania kuratora oświaty, w celu nadania konkursowi na stanowisko kuratora charakteru eksperckiego. Pracownicy kuratorium są członkami korpusu służby cywilnej.

- Kuratora wyłania się w drodze konkursu. Jest on powoływany na okres 5 lat i odwoływany przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.
- Kompetencje kuratora oświaty obejmują przede wszystkim nadzór nad jakością kształcenia.

- Ograniczone zostają kompetencje kuratora związane z wiążącym wpływaniem na decyzje organów prowadzących szkoły publiczne – przede wszystkim w zakresie sieci szkolnej.
- Organy prowadzące zapewniają warunki do realizacji zadań edukacyjnych.

Wyłączenie kuratora oświaty stanowiłoby wyłom w obecnym systemie administracji zespolonej, ale umożliwiłoby odpolitycznienie funkcji kuratora i prowadzenie przez niego polityki oświatowej w stosunku do szkół w sposób bardziej stabilny.

Ostateczną decyzję o kierunku zmian podejmie Parlament, przyjmując odpowiednie regulacje ustawowe.

Planowana kompleksowa informatyzacja administracji oświatowej i systemu szkolnictwa wyższego, obejmująca zbieranie, przekazywanie i przetwarzanie danych ilościowych i finansowych, obejmujących m.in. stan bazy, dane o kadrze, uczniach, studentach, wyniki egzaminów, rekrutację, pomoc materialną itp. pozwoli na

- prowadzenie badań będących podstawą do porównań w skali krajowej międzynarodowej i ew. zmian polityki państwa w obszarze edukacji,
- racjonalizację alokacji środków,
- skuteczne zarządzanie na każdym szczeblu edukacji.

Punktem wyjścia kompleksowych rozwiązań będzie działający od 2005 r. System Informacji Oświatowej.

W celu unowocześnienia systemu zarządzania szkołami wyższymi przewiduje się ewentualność wykorzystania nowych form organizacyjno-prawnych umożliwiających bardziej efektywne wykorzystanie potencjału naukowo-dydaktycznego oraz zwiększenie współpracy z otoczeniem gospodarczym, zbliżonych do form funkcjonujących w gospodarce. Wzmocnienie systemu jakości pracy placówek edukacyjnych nastąpi w oparciu o funkcjonujący system akredytacji szkół wyższych i placówek kształcenia ustawicznego.

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);

- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o administracji rządowej w województwie (Dz.U. z 2001 r. Nr 80, poz.872, z późn. zm.);

- ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2003 r. Nr 118, poz.1112, z późn. zm.);
- ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. Nr 203, poz.1966)
- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.);
- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.);
- samorządowe ustawy kompetencyjne.

Instytucje współpracujące: jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK.

5.19. Udział w badaniach międzynarodowych

Konieczny jest systematyczny udział Polski w międzynarodowych badaniach porównawczych wyników nauczania – takich jak PISA (badanie kompetencji 15-latków), PIRLS (badanie umiejętności czytania trzecioklasistów), PIAAC (kompetencje dorosłych), itp., a także udział polskich teoretyków i praktyków zajmujących się nauczaniem w pracach w tym zakresie prowadzonych na forum organizacji międzynarodowych (OECD – Centrum Badań i Innowacji Edukacyjnych, Unia Europejska – Eurydice, Eurostat, CEDEFOP, UNESCO – Międzynarodowe Biuro Edukacji, Instytut Planowania, Instytut Statystyki, CEPES itp.) oraz we współpracy dwustronnej.

Instytucje współpracujące: jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, EFS – PO WiK.

5.20. Rozwój infrastruktury edukacyjnej

Doskonalenie jakości edukacji na wszystkich etapach kształcenia wymaga ciągłego inwestowania w bazę materialną – jej rozbudowę w uzasadnionych przypadkach oraz utrzymanie i modernizację na miarę potrzeb nowoczesnej dydaktyki i badań.

Kierunki inwestowania uwzględniać będą:

- uwarunkowania demograficzne,
- lokalne i regionalne strategie rozwoju ,
- dziedziny priorytetowe (nauki techniczne, ścisłe i przyrodnicze, nowe technologie).

Wyposażenie w nowoczesne pomoce dydaktyczne (w szkołach, placówkach i uczelniach) oraz wyposażenie do prowadzenia badań, powinno zapewnić absolwentom nabycie kompetencji kluczowych w zakresie TIK, języków obcych i kwalifikacji zawodowych (w tym także w wymiarze praktycznym), a także prowadzenie badań na poziomie odpowiadającym najwyższym standardom światowym.

Institucje współpracujące: jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK, EFRR – programy regionalne.

5.21. Nowe rozwiązania w zakresie finansowania edukacji

Efektywne finansowanie jest niezwykle istotnym elementem zarządzania, zwłaszcza wobec ograniczonych funduszy. Proponowane zmiany pozwolą na lepsze wykorzystanie dostępnych środków ze źródeł publicznych i prywatnych.

W zasadach finansowania oświaty należałoby wypracować system mieszany - połączenie dotychczasowej subwencji naliczanej wg liczby uczniów ze standardami edukacyjnymi (zatrudnienia, wyposażenia itp.) i finansowaniem zadaniowym.

Utworzone zostaną tzw. „Specjalne strefy edukacyjne” na obszarach występowania specyficznych problemów edukacyjnych (np. duża liczba uczniów o utrudnionym starcie edukacyjnym z powodu złych warunków socjalno-bytowych, obszary o niskim zaludnieniu, skupiska ludności romskiej), które będą korzystać z dodatkowego finansowania.

W szkolnictwie wyższym zakłada się, że wszyscy studenci będą płacić czesne pokrywające część kosztów kształcenia. Na opłatę czesnego studenci będą mogli otrzymać pomoc finansową w formie stypendiów i kredytów.

Szkoły wyższe odgrywają ogromną rolę w rozwoju regionów. Zwiększy się zatem rola samorządów wojewódzkich w finansowaniu ich bieżącej działalności oraz rozwoju. Przewiduje się, że część szkół wyższych powinna być nadal finansowana z budżetu państwa..

Inwestycje w szkolnictwie wyższym finansowane będą z budżetów właściwych ministerstw (inwestycje o znaczeniu krajowym lub międzynarodowym) i z budżetu województw. Promowane będzie partnerstwo publiczno-prywatne.

Stworzone zostaną odpowiednie mechanizmy, które pozwolą na skuteczne łączenie finansowania kształcenia ustawicznego z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz środków prywatnych (pracodawców i uczestników kształcenia).

Zmiany instytucjonalno-prawne:

- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.;

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz.2572, z późn. zm.);

- ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. Nr 203, poz.1966);

- ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (Dz.U. Nr 65, poz. 385 z późn. zm.);

- ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. Nr 96, poz. 590 z późn. zm.);

- ustawa z dnia 17 lipca 1998 r. o pożyczkach i kredytach studenckich (Dz.U. Nr 108, poz. 685 z późn. zm.).

Instytucje współpracujące: ministrowie właściwi ds.: pracy, finansów publicznych, jednostki samorządu terytorialnego.

Źródło finansowania: budżet państwa, budżety jst, EFS – PO WiK.